

**FORMACIÓ FAMILIAR A CATALUNYA: LA
NUPCIALITAT I LA FECUNDITAT DURANT ELS
DARRERS VINT I CINC ANYS DEL SEGLE XX I
ELS PRIMERS DEL XXI**

Pau Miret Gamundi

Centre d'Estudis Demogràfics

**FORMACIÓ FAMILIAR A CATALUNYA: LA
NUPCIALITAT I LA FECUNDITAT DURANT ELS
DARRERS VINT I CINC ANYS DEL SEGLE XX I
ELS PRIMERS DEL XXI**

Pau Miret Gamundi

279

Document de treball, presentat el 9 de març de 2005, dins la reunió de la “xarxa temàtica d’estudis sobre la família”.

Centre d'Estudis Demogràfics

2006

MIRET, Pau.- Formació familiar a Catalunya: la nupcialitat i la fecunditat durant els darrers vint i cinc anys del segle XX i els primers del XXI

Resum.- El punt de partença d'aquest article és el nombre absolut de naixements i matrimonis a Catalunya durant el segle XX, amb l'objectiu de dibuixar el marc històric de la fecunditat i la nupcialitat des de 1975 ençà, que es presenta mitjançant el càlcul dels índexs sintètics i de les edats mitjanes d'ambdós fenòmens demogràfics. A continuació, es descomponen aquests indicadors en les taxes per edat, de manera que es poden analitzar les pautes per edat de nupcialitat i fecunditat des d'una perspectiva longitudinal. A més, complementàriament, es presenten les proporcions de població convivint en parella i la d'unions consensuals sobre el total de parelles, comparant la situació de l'any 1991 i de 2001. En conclusió, es destaca com les darreres tendències en nupcialitat presenten un panorama en què la pauta per edat és cada cop més tardana i menys intensa, de manera que les generacions contemporànies no estan experimentant una recuperació de la seva nupcialitat. A més, s'afegeix que la unió consensual està cada cop més present entre els joves, tot i que no es pot estimar en quants casos es tracta de matrimonis "a prova" i en quants és una opció a llarg termini que fuig del matrimoni. Per un altre cantó, l'evident increment en el número de naixements no s'ha reflectit en un substancial augment en la intensitat de la fecunditat, ni des del punt de vista transversal ni des del longitudinal, i així la fecunditat de les generacions continua endarrerint-se sense que s'aprecii una contundent recuperació de la mateixa.

Paraules clau.- Nupcialitat, unions consensuals, cohabitació, fecunditat, segle XX, Catalunya.

MIRET, Pau.- Formación familiar en Cataluña: la nupcialidad y la fecundidad durante los últimos veinticinco años del siglo XX y los primeros del XXI.

Resumen.- El punto de partida de este artículo es el número absoluto de nacimientos y de matrimonios en Cataluña durante el siglo XX, con el objetivo de dibujar el marco histórico de la fecundidad y la nupcialidad desde 1975 en adelante, que se presenta mediante el cálculo de los índices sintéticos y de las edades medias de ambos fenómenos demográficos. A continuación se descomponen estos indicadores en las tasas por edad, de manera que se pueden analizar las pautas por edad de nupcialidad y fecundidad des de una perspectiva longitudinal. Además, complementariamente, se presentan las proporciones de población conviviendo en pareja y las de uniones consensuales sobre el total de parejas, comparando la situación de 1991 y de 2001. En conclusión, se destaca como las últimas tendencias en nupcialidad presentan un panorama en que la pauta por edades es cada vez más tardía y menos intensa, de manera que las generaciones contemporáneas no están experimentando una recuperación de su nupcialidad. Además se añade que la unión consensual está cada vez más arraigada entre los jóvenes, a pesar de que no se puede estimar en cuantos casos se trata de matrimonios "a prueba" y en cuantos es una opción a largo plazo que huye del matrimonio. Por otro lado, el evidente incremento del número de nacimientos no se ha reflejado en un sustancial aumento en la intensidad de la fecundidad, ni desde el punto de vista transversal ni desde el longitudinal, y así la fecundidad de las generaciones continua atrasándose sin que se aprecie una contundente recuperación de la misma.

Palabras clave.- Nupcialidad, uniones consensuales, cohabitación, fecundidad, siglo XX, Cataluña

MIRET, Pau.- Family formation in Catalonia: nuptiality and fertility from 1975 until 2004.

Abstract.- The starting point of this paper is the absolute number of births and marriages in Catalonia during the twentieth century, with the goal of drawing the historical framework of fertility and nuptiality from 1975 onwards. With this objective, we calculate the total rates and the mean ages for both demographic phenomena. Next, these indicators are separated in age rates, so nuptiality and fertility age patterns can be analysed from a longitudinal perspective. Complementarily, it is presented the proportions of population within a partnership and consensual unions on the total of couples, comparing the situations of 1991 and 2001. On conclusion, last trends in nuptiality show that this phenomena is more and more delayed and its prevalence is becoming lower and lower, and young birth cohorts are not reaching any recovering of nuptiality. Moreover, consensual unions are more and more present among young people, although with census data it is not possible to estimate how many of them are “trial marriages” and how many are stables cohabitation. On the other hand, the evident increasing in the number of births has not been reflected in a increment in fertility prevalence, neither from a cross-sectional point of view nor from the longitudinal one, and so birth cohort fertility continues delaying without any appreciation of substantial recovery.

Keywords.- nuptiality, consensual unions, cohabitation, fertility, 20th century, Catalonia

MIRET, Pau.- Formation des familles en Catalogne: la nuptialité et la fécondité pendant les dernières vingt-cinq années du XXème siècle et les premières années du XXIème.

Résumé.- L’objectif de cet article est de décrire l’évolution historique de la fécondité et la nuptialité en Catalogne depuis 1975 à partir du nombre absolu de naissances et mariages en Catalogne pendant le XXème siècle. L’analyse est basée sur le calcul d’indicateurs synthétiques et d’âges moyennes des deux phénomènes. Ces indicateurs sont décomposés en taux spécifiques par âge qui permettent une analyse par âge de la nuptialité et la fécondité sous une approche longitudinale. De façon complémentaire, on présente pour 1991 et 2001 les proportions de personnes qui résident en couple et la proportion des cohabitations hors mariage sur l’ensemble d’unions. En ce qui concerne la nuptialité, les résultats soulignent, d’une part, que la nuptialité diminue et devient plus tardive de sorte que les générations les plus récentes ne récupèrent pas les niveaux de nuptialité. D’autre part, la cohabitation hors mariage apparaît comme une option de plus en plus fréquente chez les jeunes, même s’il reste difficile de distinguer entre la cohabitation alternative au mariage et la cohabitation pre-mariage. En ce qui concerne la fécondité, la croissance du nombre de naissances ne contribue pas à augmenter l’intensité ni transversale ni longitudinale de la fécondité, de sorte que la fécondité des générations continue de se rapporter sans avis de récupération.

Mots clés.- nuptialité, cohabitation hors mariage, fécondité, XXème siècle, Catalogne

FORMACIÓ FAMILIAR A CATALUNYA: LA NUPCIALITAT I LA FECUNDITAT DURANT ELS DARRERS VINT I CINC ANYS DEL SEGLE XX I ELS PRIMERS DEL XXI¹

Pau Miret

1. Un segle de matrimonis i naixements a Catalunya

Europa ha albirat entre finals del segle XIX i començaments del XX importants transformacions en la pauta matrimonial i en els nivells de natalitat. Respecte al matrimoni, per exemple, s'experimentà a l'Europa occidental un model amb un calendari cada cop més endarrerit i un major celibat definitiu (Hajnal, 1965). La reducció de la fecunditat ha estat un altre canvi substancial i, en aquest sentit, Catalunya n'ha estat un exemple singular (Coale i Watkins, 1986).

Però durant la dècada dels anys trenta del segle XX, Europa occidental experimentà una contundent caiguda en la natalitat; les alarmes per aquesta situació van retronar amb força, essent el demògraf català Josep Maria Vandellòs (1985, primera edició al 1933), director d'un tot just inaugurat Institut Català d'Estadística, una de les veus més prestigioses en clamar en aquest sentit. Alguns comentaristes van interpretar aquest fet com a reflex d'una *crisi familiar*, mentre d'altres parlaren de *vaga de naixements* o *crepuscle de la paternitat* (Gauthier, 1993). El descens fou aturat temporalment per les polítiques feixistes a Alemanya i Itàlia, tot i que es mantingué en una Espanya que sofria una guerra civil (1936-39), així com a Bèlgica, França i el Regne Unit, en el context de la Segona Guerra Mundial (1939-44). En acabar els conflictes, la taxa de natalitat va créixer molt momentàniament a Espanya, França i Gran Bretanya, i també ho feu, tot i que amb debilitat, a Alemanya (Festy, 1979).

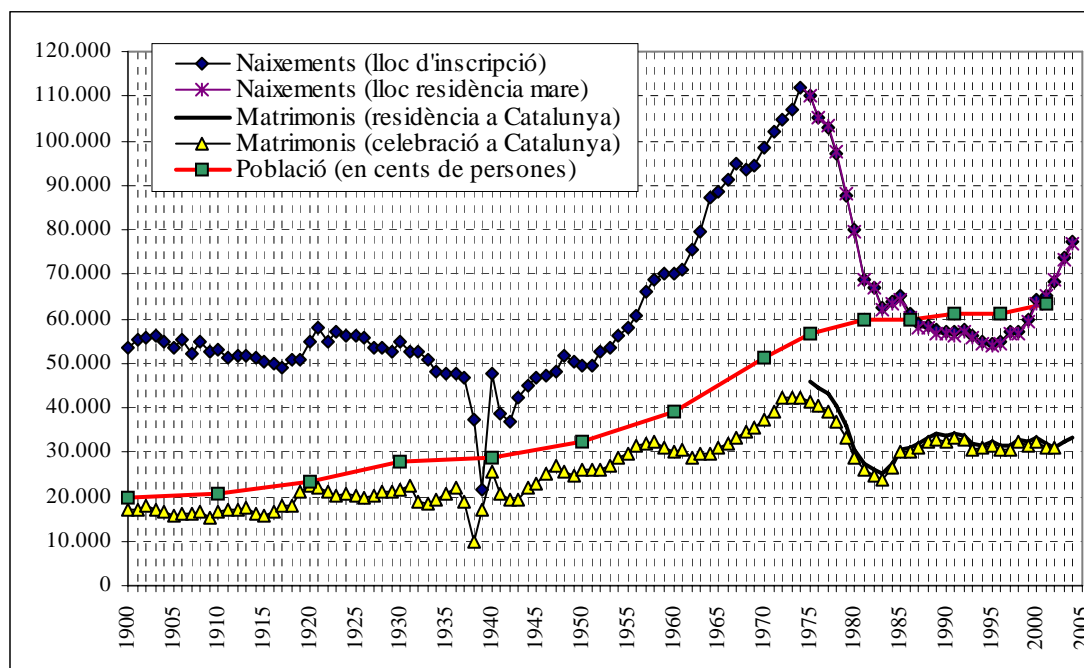
Amb tot, Europa no es va instal·lar en aquesta baixa fecunditat, sinó que entre mitjans dels cinquanta i finals dels seixanta va tenir lloc un espectacular increment en les taxes de natalitat, un fenomen conegut com a *baby-boom* (explosió de naixements). Però tampoc aquesta situació es va mantenir, sinó que els nivells de fecunditat van començar

¹ Investigador del programa "Ramón y Cajal", Departament de Geografia, UAB. Investigador associat al Centre d'Estudis Demogràfics

a descendir durant els setanta i principis dels vuitanta, tendència coneguda com el *baby-burst* (punxada de la fecunditat), que va fer renéixer les pors davant el declivi numèric de la població. Cal remarcar, a més, que l'evolució de la fecunditat fou en tot moment precedida per una tendència similar en la nupcialitat, i així poc abans de l'explosió de naixements s'enregistrà una explosió de matrimonis, provocada per allò que fou anomenat com a *marriage-rush* (presa per casar-se) o, en altres paraules, un rejoveniment del calendari de la nupcialitat (Hajnal, 1953).

De fet, la fecunditat catalana sempre ha estat reduïda, fins al punt que la Dra. Anna Cabré (1999) formulà en la seva anàlisi demogràfica de Catalunya una teoria sobre el *sistema català de reproducció*, en què mostrà com aquest país ha precisat en les darreres centúries de la immigració per compensar la baixa natalitat i poder mantenir-se. Aquesta hipòtesi ha estat formulada, molt posteriorment, per al cas del nord Italià (Dalla Zuanna, *et al*, 2003), el qual presenta grans similituds amb Catalunya.

Gràfic 1. Evolució del nombre de matrimonis, naixements i població total, Catalunya, de 1900 a 2004

Font: censos, padrons de població i moviment natural de la població (dades INE)

Nota 1: fins a 1975, els matrimonis es classificaren segons el seu lloc de celebració, de manera que només els que s'havien celebrat a Catalunya s'inclouïen com a catalans; tanmateix, a partir de 1975 es donen, a més, els matrimonis segons el lloc on van a residir els cònjuges, de forma que es delimiten els matrimonis que estableixen la seva residència a Catalunya, independentment d'on s'hagin celebrat.

Nota 2: també els naixements fins a 1975 són segons lloc d'inscripció, oferint-se a partir d'aquesta data també els naixements segons lloc de residència de la mare.

Una informació que es pot utilitzar per situar aquestes tendències en el marc del segle XX és el nombre absolut de matrimonis i naixements en un moment determinat en el temps (gràfic 1), unes dades molt crues però il·lustratives. Des de 1900 fins a 1951 el nombre de naixements a Catalunya es mantingué estable en poc més de 50.000 anuals. Es pot observar com es va produir un lleuger augment després de l'epidèmia de grip de 1918, però l'increment va tenir una molt curta durada. També en el cas dels matrimonis, es percep com fins a 1918 es van registrar al voltant d'uns 17.000 anuals i a partir d'aquesta data fins a 1947 s'enregistraren uns 19.000 matrimonis anuals. Sens dubte, el fet més remarcable, a primer cop d'ull, durant aquesta primera meitat del segle XX respecte a la natalitat catalana fou la pronunciada caiguda de 1936 a 1939, fruit de les cruentes circumstàncies viscudes a causa de la Guerra Civil, les quals repercutiren fins l'any 1948, una llarga dècada de postguerra; paral·lelament, els matrimonis marcaren el seu mínim l'any 1938, amb 9.780 núpcies. No fou fins 1951 quan el nombre de naixements començà un accelerat i progressiu creixement, que s'aturà en sec l'any 1974 (passant de 26.250 nadons nascuts al 1951 als 112.101 que veieren la llum el 1974); també el nombre de matrimonis fou força elevat entre 1955 i 1966, xifrant-se al voltant dels 30.000 anuals, número que s'ha anat incrementant fins a un màxim secular de 42.000 bodes anuals els anys 1972, 1973 i 1974. Es tractà sens dubte d'una explosió de naixements i matrimonis; si aquest creixement s'hagués mantingut, molt probablement hauria comportat la reaparició de les alarmes malthusianes: massa gent per als recursos disponibles (potser no en aliments, però sí en llocs de treball, habitatges, etc.).

Però, de sobte, l'increment de la natalitat s'aturà en sec, conduint el nombre de naixements al nivell habitual durant la primera meitat del segle XX, a saber, poc més de 50.000 anuals. El número de matrimonis també disminuí amb força, fins arribar a un mínim de 24.000 l'any 1983, incrementant-se a partir d'aleshores fins arribar a un nivell de 30.000 anuals, que s'ha mantingut fins a l'actualitat. Però al país ja érem sis milions, i la natalitat del moment era considerada esquifida per conservar la importància numèrica relativa dins d'Espanya. Des de 1995, tanmateix, i fins a les darreres dades que tenim, corresponents a l'any 2004, el nombre de naixements no ha deixat d'augmentar, i ja arriben aquest any als 76.968 nous nadons, una xifra que ens retroba amb el nivell de principis dels anys seixanta i de finals dels setanta, inici i fi de la darrera explosió natalícia. Estarem davant d'un altre *baby boom*? Amb tot, el nombre absolut de matrimonis no acaba de remuntar el vol i s'està en una plàcida monotonia:

res sembla haver canviat des de 1985 ençà (gràfic 1).Estarà, tanmateix, compensat aquest valor per les proporcions d'aquells i aquelles que cohabiten formant una unió consensual fora del vincle matrimonial?

2. Evolució dels indicadors transversals de nupcialitat a Catalunya des de 1975 fins 2002

En iniciar una anàlisi de l'evolució de la nupcialitat a Catalunya cal un indicador de la magnitud d'aquest fenomen: no hi ha prou amb el seu nombre absolut; l'Índex sintètic de nupcialitat (ISN) aconsegueix aquesta funció. Es construeix mitjançant la suma de les taxes específiques de nupcialitat per edat segons sexe per cada any observat². L'ISN s'interpreta com el número de matrimonis que s'haguessin produït per cada 100 homes o 100 dones (ja que s'obté un índex per a cada sexe) si la pauta de nupcialitat d'una cohort fictícia hagués estat la registrada en un any determinat. Es partia d'uns nivells extraordinaris en aquest indicador (gràfic 2), però entre 1975 i 1983 l'ISN es va reduir a la meitat, tant per als homes com per a les dones, passant de quasi un 110% a poc més del 55%; 1983 albirà una curta recuperació que portà l'ISN a gairebé un 70% l'any 1985, cota que es mantingué i fins i tot fou ser lleugerament superada entre aquest any i 1992; el 1993 registrà una altra caiguda en la intensitat, amb un ISN del 64% els homes i del 66% les dones, incrementant-se un altre cop de manera imperceptible al 1995 i caient quatre punts percentuals al 1997. A partir d'aleshores, l'evolució de l'ISN ha estat descendent en els homes, fins a un mínim del 56% el 2003, per als quals ha gaudit d'un minúscul increment el 2004 (darrer any del que es tenen dades), arribant al 57%. En les dones, s'ha mantingut estable en un 61% de 2001 a 2003, amb també un increment el 2004, fins a un 64%. Tanmateix, aquest lleuger increment al 2004 no permet albirar cap canvi de tendència en el fenomen, i serà necessari observar com van les coses en un futur proper per presentar un diagnòstic pertinent.

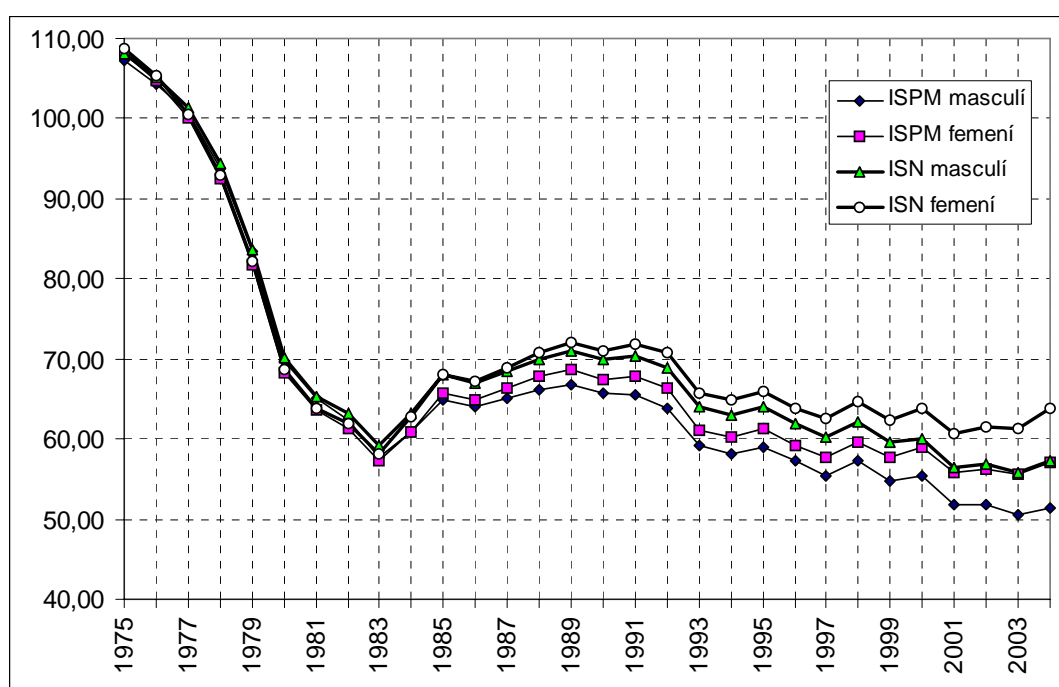
Si no es consideren tots els matrimonis sinó només aquells en què l'individu era prèviament solter (és a dir, mai abans no s'havia casat) s'elabora l'Índex sintètic de primers matrimonis (ISPM). Cal tenir en compte que la transició de la solteria al

² Durant el període 1980-85 les xifres de matrimonis segons ritus catòlic foren subestimades per un problema administratiu sorgit en la connexió entre parròquies i l'Institut Nacional d'Estadística (Delgado i Fernández Córdón., 1989), afectant de manera especial a algunes províncies com la de Girona. Aquestes dades han estat corregides segons els càlculs de Miret, 1994.

matrimoni és un procés irreversible, és a dir, un cop s'ha abandonat l'estat de solter, mai més es pot tornar a assolir aquest estat civil. Aquesta índex té una interpretació senzilla de copsar: si una cohort es casés per primer cop com ho van fer els homes i les dones en un moment donat a Catalunya, contraurien matrimoni si més no un cop a la vida la xifra reflectida per l'ISPM i la resta romandria soltera de per vida.

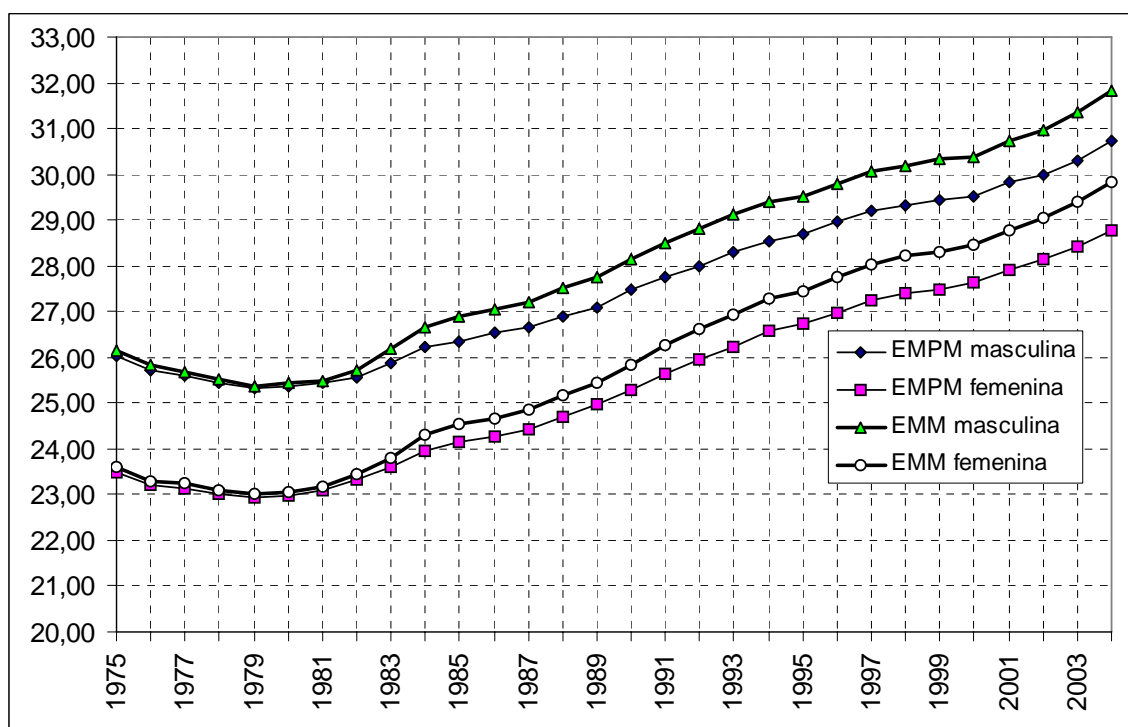
L'ISPM ha estat entre 1975 i 1983 quasi idèntic al ISN (gràfic 2), és a dir, durant aquest període la pràctica totalitat dels matrimonis a Catalunya es van produir entre persones solteres: cal tenir en compte que la llei del divorci és de 1981, moment abans del qual tornar-se a casar suposava haver aconseguit la nul·litat eclesiàstica del matrimoni o estar en viduïtat. Tanmateix, aquesta diferència entre els dos índexs d'intensitat nupcial s'ha anat incrementant, fins assolir el 2004 els 6 punts percentuals per als homes i els 7 punts entre les dones: en definitiva, en contra del tòpic assumit, el matrimoni d'ordre superior al primer (com les segones núpcies) tenen a Catalunya a l'actualitat tanta força entre les dones com entre els homes.

Gràfic 2. Intensitat de la nupcialitat a Catalunya, 1975-2004

Font: Elaboració a partir dels registres de matrimonis, els censos i els padrons (dades INE)

Gràfic 3. Edat mitjana a la nupcialitat a Catalunya, 1975-2004

Font: Elaboració a partir dels registres de matrimonis, els censos i els padrons (dades INE)

Òbviament, hom només pot casar-se per primer cop una vegada, motiu pel qual una cohort de naixement o generació (composada per la població que ha nascut un mateix any) mai pot casar-se per primera vegada més del 100%, raó per la qual un ISPM per sobre d'aquesta cota indica una evident concentració de matrimonis en un moment donat: es tracta de la superposició de pautes de primonupcialitat particular de generacions diverses, les quals comparteixen un mateix període temporal per contraure matrimoni, però ho fan amb diferents edats, uns més joves i d'altres més grans. Clarament, a Catalunya es va observar aquest escenari de concentració de la nupcialitat durant els anys 1975 i 1976 (gràfic 2). També es pot afirmar que si en una cohort s'hagués casat com ho feren els catalans i les catalanes l'any 1977, tothom hagués contret matrimoni al menys un cop a la seva vida (ja que l'ISPM era del 100%). De la mateixa forma, si una cohort es casés seguint la pauta observada al 1983 (amb un ISPM del 58%), un 42% de la població romandria en solteria al llarg de tot el seu curs vital. Però no existeixen generacions sotmeses a les pautes registrades en un moment donat i cal una anàlisi longitudinal per construir les veritables pautes de nupcialitat de les

generacions catalanes, tal i com es realitzarà més endavant. Finalment, entre 1983 i 2004 s'observà com la tendència de la primonupcialitat fou paral·lela a la nupcialitat general (de tots els matrimonis, independentment de l'estat civil anterior del cònjuge): tot allò comentat a dalt sobre l'ISN regeix per a l'ISPM.

Per acabar l'anàlisi de la intensitat transversal, es voldrien destacar els índexs de 2004, els darrers que es poden calcular en el moment d'escriure aquestes línies: si una cohort es casés com ho han fet els homes catalans durant l'any 2004, pràcticament la meitat quedaria soltera; i si ho fessin com ho feren les dones, la solteria definitiva seria del 43%. Tenint en compte l'evolució de la nupcialitat fins arribar a aquests índexs tan baixos, no hi ombra de dubte de que la nupcialitat a Catalunya es troba en una profunda crisi.

Complementàriament, com a indicador sintètic del calendari transversal de la nupcialitat es calcula l'edat mitjana a la nupcialitat (gràfic 3³). L'edat mitjana a la nupcialitat (EMN) durant el segon quinquenni de la dècada de 1970 fou la més jove de tot el període analitzat (1975-2004). De fet, a l'any 1979 s'enregistrà l'edat més jove a la nupcialitat, sent l'EMN de 25'4 anys per als homes i 23'0 anys per a les dones: es casaren tan joves! Sorprèn, a primer cop d'ull, que l'edat mitjana s'hagi rejuenit entre 1976 a 1979, paral·lelament a la caiguda dels índexs d'intensitat nupcial; i és que, habitualment, un descens en la intensitat va acompanyat d'un retard en el calendari, és a dir, si la població es casa menys, es casa més tard (vegeu Cabré *et al.*, 1986); més endavant es descobrirà el perquè d'aquests indicadors aparentment contradictoris, segons els quals semblava haver cada cop menys matrimonis però cada cop amb els cònjuges més joves. A principis de la dècada de 1980 es produí un punt d'inflexió en l'evolució de l'EMN, de manera que a partir d'aleshores la població a Catalunya es casà més tardanament: aquesta tendència portà a l'EMN l'any 1984 fins als 26'7 anys per als homes i els 24'3 anys per a les dones, moment en què es tranquil·litza la velocitat d'endarreriment, fins registrar-se l'any 1997 una EMN de 30,1 anys per als homes i de 28'0 anys per a les dones; un procés de retard que semblava que s'estabilitzava durant els darreres anys del segle XX, però que ha iniciat un altre cop un endarreriment durant l'albada del segle XXI: i així, l'any 2004, els homes s'han casat amb una mitjana de 31'8 anys i les dones de 29'8 anys.

³ Per a l'any 1975 no es disposa per a Catalunya dels matrimonis segons any de naixement sinó només segons edat: la raó del canvi detectat entre 1975 i 1976 en l'EMN és probablement aquesta diferència en el procediment de càlcul.

L'edat mitjana també pot elaborar-se sobre les taxes de primonupcialitat en lloc d'utilitzar les taxes de nupcialitat total, obtenint-se aleshores una edat mitjana al primer matrimoni (EMPM). Aquest indicador ha seguit una tendència similar a l'anterior (gràfic 2). Així, de 1976 al 1982 (el primer any sencer amb la llei del divorci vigent), no es podia distingir entre la edat mitjana a les primeres núpcies i a la nupcialitat general. La diferència, però, s'ha anat incrementant fins arribar a l'any de distància que s'observà ja a partir de meitat dels anys noranta en endavant.

Aquest indicador de l'edat mitjana és un resum de l'edat en què es contraïa matrimoni en un moment donat a Catalunya; l'observació del comportament per edat ens permetrà descobrir què s'amagava darrera aquesta evolució. Així, en analitzar l'evolució de les taxes de nupcialitat masculina per edat (gràfic 4), s'explica la paradoxa que es plantejava en observar que, durant el segon quinquenni dels anys setanta, el descens en la intensitat havia vingut acompanyat d'un rejuveniment en el calendari de la nupcialitat: aquest fet era degut a una combinació entre un substancial augment de la nupcialitat als 22 anys (probablement, a la tornada del servei militar) i una nupcialitat masculina cada cop menys intensa per sobre d'aquesta edat. A més, cal afegir la particularitat que durant el període 1979-82 els homes de 23 anys es casaren amb la mateixa força que els de 24 anys. En contrast, un cop inserits a la dècada dels vuitanta, la crisi de la nupcialitat es feu extensiva a totes les edats, sense excepció, tendència que va canviar l'any 1983, moment en què es va donar una revitalització de la nupcialitat, protagonitzada pels homes de 25 o més anys, ja que entre els menors d'aquesta edat les taxes de nupcialitat continuaven disminuint (gràfic 4).

Sens dubte, alguna cosa potencià aleshores una recuperació de la nupcialitat a Catalunya: una hipòtesi apunta com a explicació l'important increment en el nombre de llocs de treball que s'obriren aleshores, fruit de la política de flexibilització de la legislació laboral del moment. Tanmateix, la tendència es veié estroncada de manera sobtada a finals de la dècada dels vuitanta, suposant un punt d'inflexió i un descens per als homes de entre 24 i 27 anys i una estabilització per als de 28 o més anys. Calgué esperar fins 1993 per observar de nou indicis de recuperació nupcial, però només en gaudiren els homes majors de 28 anys. Amb tot, al 2002 s'observà que aquestes taxes entre els majors de 28 anys o bé havien punxat en la seva empenta o bé havien perdut gran part de la seva embranzida inicial. Clarament, la situació de la nupcialitat masculina es manté a Catalunya estable dins la gravetat: només es detecta una llunyana

esperança entre els majors de 30 anys, fet que fa preveure que l'edat mitjana a la nupcialitat masculina continuarà augmentant.

Per altra part, les taxes de nupcialitat femenines per edat (gràfic 5) evolucionaren de manera quasi idèntica a les taxes masculines corresponents a homes dos anys més grans. Així, per exemple, el rejuveniment de l'EMN femenina durant el segon quinquenni de la dècada dels setanta es degué a l'increment o al menys a l'estabilitat en la nupcialitat de les dones menors de 21 anys; ja que dels 21 anys en endavant, la nupcialitat fou entre 1975 i 1983 cada cop menor (gràfic 5). L'explicació d'aquest fenomen es relaciona amb l'augment dels embarassos entre les de menor edat, que propicià aleshores, per via expeditiva, un augment de la nupcialitat entre les més joves (Castro, 1992).

Cal anotar que la recuperació de la nupcialitat femenina que tingué lloc a partir de 1984 afectà a totes les edats analitzades, joves i no tant, encara que de manera més substancial com major era l'edat considerada. Però aquest tendència a l'alça fou més duradora com més vella era l'edat observada: així, per a les de 22 i 23 anys només va estendre's dos anys (1984 i 1985), per a les de 24 anys va seguir per un període de quatre anys (des de 1984 fins a 1987), per a les de 25 fins el 1990, i així successivament fins a les de 27 o més anys, per a les quals la recuperació de la nupcialitat ha continuat des de 1984 fins a 2000 ininterrompudament: en definitiva, es pot afirmar que des de meitat dels anys vuitanta fins l'actualitat, s'ha anat percebent un sostingut i permanent endarreriment del calendari de la nupcialitat a Catalunya, que no té aire de finalitzar. Tanmateix, sembla ben bé que un llindar entre les dones en el tema del matrimoni el representen els 26 anys, ja que l'increment de les taxes entre els 27 i els 29 anys és considerablement més aguda que a les edats adjacents (com si els 30 anys fos una edat subjectivament massa tardana per casar-se). En general, sembla que els factors conjunturals afecten de manera més acusada a la població com més jove és. Així, per exemple, l'augment de la temporalitat i l'increment del preu de l'habitatge i dels lloguers que tingué lloc a meitat dels anys vuitanta s'apunta com una de les raons explicatives del descens de les taxes de nupcialitat des de finals dels vuitanta per a les majors de 22 anys (Miret, 1997).

Certament, en alguns casos, a més, s'observà una certa atracció per l'any 2000, ja que les taxes foren relativament altes en aquests anys i un xic més baixes els anys contigus, tal i com s'observà, per exemple, als 28 anys. A més, en la nupcialitat femenina, per a

les taxes dels 26 als 28 anys, 2001 sembla haver significat l'inici d'un declivi que encara dura, ja que s'han mantingut igual de baixes fins l'any 2004.

En comparar les taxes de nupcialitat amb les de primonupcialitat, es constata que res no s'ha d'afegir o modificar al tractar del tema del pas de la solteria al matrimoni: l'evolució de les taxes per edat és idèntica independentment que considerem tots els matrimonis o només les primeres núpcies.

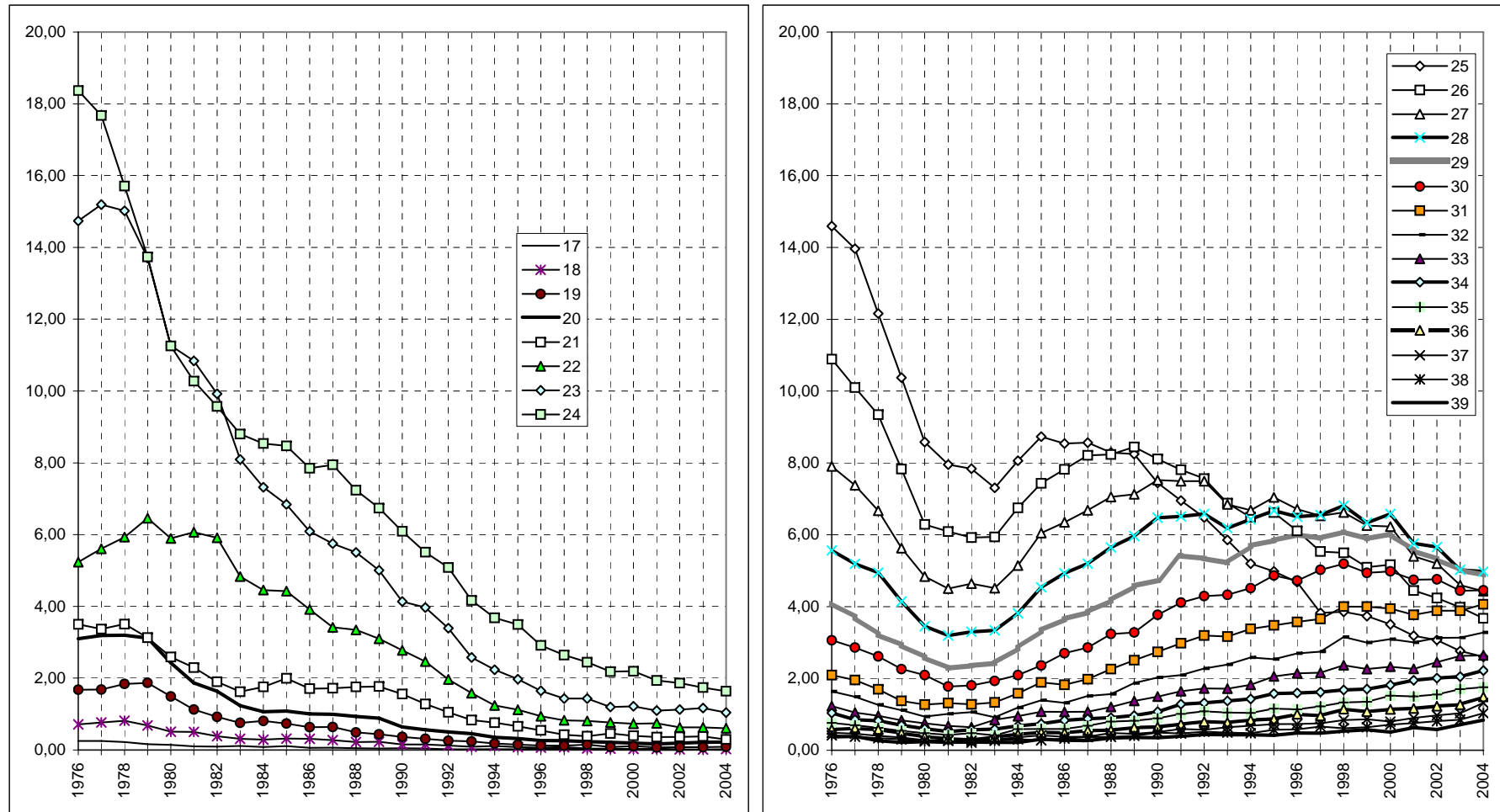
Potser és només que la cohabitació fora del matrimoni ha passat a ocupar el lloc institucional del matrimoni o, si més no, a compensar part d'aquesta caiguda: més endavant es dedicaran unes línies, necessàriament escadusseres per manca de dades, a aquest fenomen emergent a la societat catalana.

3. Reconstrucció de les pautes de nupcialitat per generacions

El canvi en les pautes de nupcialitat masculina per grups de generacions fou clar i distint (gràfic 6). Podem estimar que la intensitat final de la nupcialitat de les generacions masculines 1950-54 fou del 98%. Al tractar-se de la nupcialitat total, cal tenir en compte que en aquest valor s'inclouen segones núpcies i d'ordre superior, tanmateix, també podem fer aquests càlculs considerant només les primeres núpcies, de manera que pot estimar-se la intensitat final de les generacions masculines 1950-54 en un 94%, es a dir, la solteria definitiva d'aquestes cohorts s'avalua en un 6%. A més, els homes nascuts durant 1950-54 es van casar amb una edat mitjana de 25'6 anys i es van casar per primer cop amb una mitjana de 24'8 anys. En definitiva, la nupcialitat masculina de les generacions nascudes en el primer quinquenni dels anys 50 fou pràcticament universal (quasi tothom es va casar si més no un cop) i relativament jove.

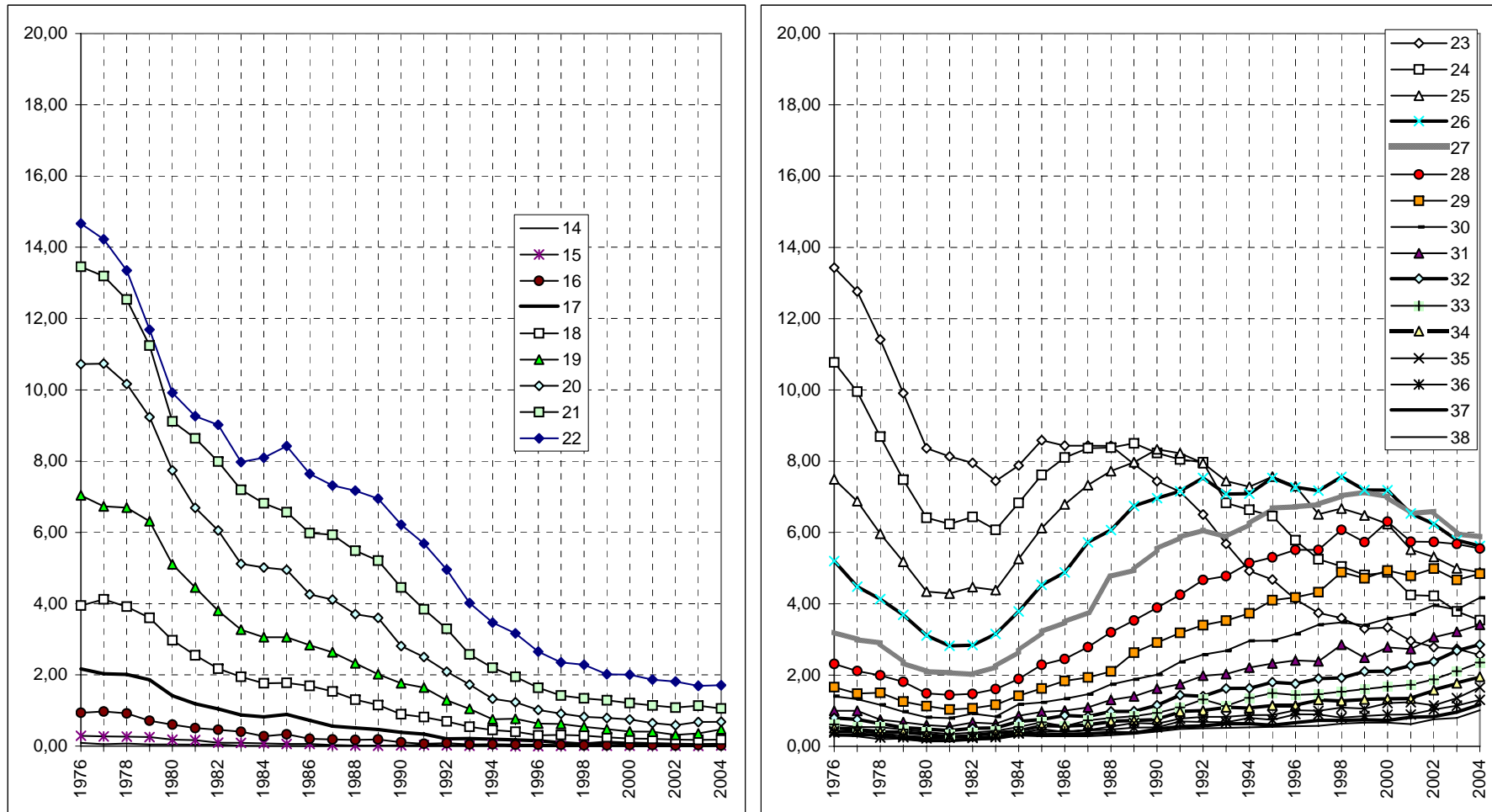
En comparació, la nupcialitat general per a les generacions masculines cinc anys posteriors (1955-59) fou més tardana i menys intensa; en concret, podem estimar que va ser onze punts percentuals menys intensa (87'4% com a intensitat definitiva) i un any i mig més tardana (27'1 anys com a mitjana). Si fem els mateixos càlculs considerant només les primeres núpcies, el nivell final pot avaluar-se en un 81'7% (la solteria definitiva, en conseqüència, seria d'un 18%), i l'edat mitjana d'entrada al matrimoni de 26'1 anys: és a dir, una cota primonupcial com a mitjana dotze punts menor i i un xic més d'un any més tardana que les generacions nascudes cinc anys abans.

Gràfic 4. Taxes de nupcialitat per edat, 16-40 anys, homes, Catalunya, 1975-2004

Font: Elaboració a partir dels registres de matrimonis i els censos

Gràfic 5. Taxes de nupcialitat per edat, 16-40 anys, dones, Catalunya, 1975-2004

Font: Elaboració a partir dels registres de matrimonis i els censos

Amb les dades que tenim també podem quasi completar la pauta de nupcialitat de les generacions masculines 1960-64, que podem considerar pràcticament acabada: si no varien radicalment la pauta dibuixada al gràfic 6 fins als 40-44 anys (edat que tenien al 2004), la intensitat final serà similar a la del grup quinquennal de generacions cinc anys més jove (arribant al 87%), però l'edat mitjana serà un any i escaig més retardada (una EMN longitudinal de 28'2 anys). Continuant amb aquestes projeccions, la primonupcialitat per als homes nascuts al 1960-64 reduiria molt lleugerament en la seva intensitat final (fins al 81'4%), essent 1'2 anys més tardana, amb una edat mitjana d'entrada al matrimoni, de 27'9 anys.

Com més jove és una generació, òbviament, més vida li queda per davant i més difícil és definir la seva pauta nupcial; de totes formes, està clar que no s'ha aturat el retràs en el calendari de la nupcialitat per a les generacions masculines més joves (gràfic 6), encara que la pregunta més important a respondre és si la intensitat final continuarà la tendència lleugerament decreixent que ha estat observada fins als nascuts a l'any 1970. Tot fa pensar que així serà, ja que les cohorts més joves observades semblen decidides a experimentar a més d'una nupcialitat cada cop més tardana, una intensitat final més esquifida: així, per exemple, els nascuts durant el període 1975-78 han mostrat fins als 25-29 anys d'edat una pauta substancialment més reduïda que els nascuts cinc anys abans (gràfic 6) i no sembla que aquesta tendència hagi remès. La crisi de la nupcialitat és força evident entre les cohorts més joves a Catalunya i tot sembla indicar que les proporcions de solteria augmentaran de manera considerable en un futur immediat: més endavant, es constatarà si aquesta tendència ha estat compensada per un augment en les proporcions d'unions consensuals.

Per altra part, la nupcialitat femenina té un calendari més jove que la masculina, motiu pel qual aquesta pauta està més definida per a les darreres generacions analitzades (gràfic 7). Sens dubte, les generacions femenines 1950-54 han gaudit d'una pauta de nupcialitat extraordinàriament intensa (amb un nivell final del 103%) i molt jove (amb una edat mitjana de 23'7 anys). De fet, es pot considerar que la totalitat de les dones components d'aquestes generacions van contreure matrimoni al menys un cop a la seva vida, ja que la intensitat de la seva primonupcialitat fou del 100%: una solteria definitiva femenina inexistent. A més, l'edat mitjana d'entrada al primer matrimoni va ser per a les nascudes al 1950-54 de 22'8 anys, dos anys més jove com a mitjana que la de les generacions masculines nascudes durant el mateix període.

Així també, per a les generacions femenines 1955-59, la pauta de nupcialitat entre els 15 i els 40 anys es delimita amb claredat, i podem calcular quasi inequívocament els indicadors sintètics d'intensitat i calendari, afirmant que la intensitat final serà del 93% i l'edat mitjana de 24'1 anys. Per altra part, la caiguda en la intensitat final de la primonupcialitat per aquestes generacions 1955-59 respecte a les nascudes cinc anys abans pot estimar-se en dotze punts percentuals, amb una solteria definitiva que deixà de ser inexistent per esdevenir del 12%. El calendari, per la seva part, quasi no va variar, registrant-se una edat mitjana al primer matrimoni per a les generacions femenines 1955-59 de 23'2 anys, quatre dècimes d'any més envellit que les nascudes cinc anys abans.

També pot establir-se que les pautes de nupcialitat femenines per a les generacions 1960-64 suposaren un evident retard en el calendari del fenomen, y aquest va repercutir en la intensitat final: de fet, aquest disminuirà quasi dos punts respecte a les generacions anteriors, i la intensitat estimada arribarà al 91%, però l'edat mitjana a la nupcialitat per a les nascudes en el primer quinquenni dels seixanta serà com a mitjana una mica més d'un any i mig més envellida que per a les nascudes cinc anys abans: en concret, la EMN serà de 25'6 anys. En el mateix sentit, la primonupcialitat femenina per a les generacions 1960-64 fou quasi tres punts menor que en les generacions anteriors (86%), i va endarrerir-se un any i mig el calendari, fins als 24'8 anys.

La comparació de la pauta de nupcialitat femenina per a les generacions 1965-69 amb el grup anterior (gràfic 7) deixa força clar que la forma de la corba (és a dir, la pauta general per edat) i l'àrea sota la mateixa (és a dir, la intensitat) foren pràcticament idèntiques: entre ambdós grups només s'ha donat un desplaçament cap a la dreta de tota la corba, fet que amb tota probabilitat es traduirà en una EMN dos anys més gran (de un xic més de 27'5 anys), però amb idèntica intensitat final, que s'estabilitzarà en una mica més de 90%. Considerant només la primonupcialitat es pot estimar que les generacions nascudes a meitat dels anys seixanta registraran una solteria definitiva del 14%, força important, amb una edat mitjana més tardana com més jove era una generació, sent per a les nascudes durant 1965-69 de més de 26'7 anys.

Així, les dones de les generacions dels setanta han continuat endarrerint el moment de casar-se (gràfic 7), tot i que no podem definir encara què suposarà això respecte a la seva intensitat final. Per exemple, les generacions femenines 1975-79 no han iniciat (amb els seus 25-29 anys a les darreres dades analitzades) cap tendència vers la

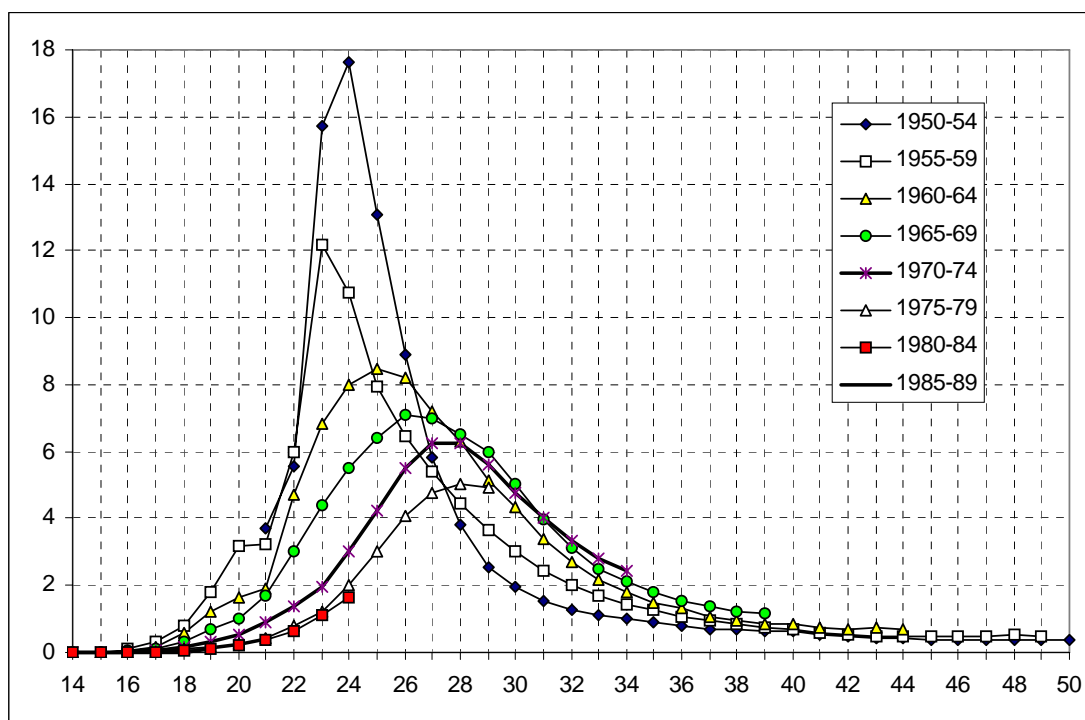
recuperació de la nupcialitat: ni el fet de ser generacions poc nombroses (que segons la hipòtesi d'Easterlin –1987- caldria que com a generacions buides avancessin la entrada al matrimoni i es casessin molt més), ni el mercat matrimonial favorable al que s'enfronten (ja que una caiguda de la natalitat de forta pendent suposa que hi hagi poques dones per als homes dos o tres anys més grans amb els que contrauran matrimoni, Cabré -1994), semblen haver empès envers una recuperació de la nupcialitat: ara per ara, aquesta recuperació brilla per la seva absència.

En acumular les taxes de primonupcialitat per generació, podem reconstruir les pautes d'algun cop casats i casades per a les generacions més joves, tal y com s'ha fet des de la generació de 1960 en endavant: els gràfics 8 i 9 mostren, per homes i dones respectivament, com s'enfilen aquestes pautes per edat des dels 15 fins als 40 anys (o fins l'edat que tenien el 2004, darreres dades utilitzades), unint els punts que corresponen a una mateixa edat per a cada generació (amb les línies més horitzontals).

Per als homes, observem d'aquesta manera com l'edat mínima d'entrada al matrimoni fou per a la generació 1960 els 18 anys, però aquest indicador es va anar desplaçant, de manera que pràcticament ningú es va casar abans dels 20 anys entre les generacions masculines més joves analitzades. El calendari s'ha anat retardant progressivament i així, per exemple, mentre que als 26'5 anys un 50% de la generació de 1960 estava o havia estat casada, aquesta fita s'havia assolit als 29 anys per a la generació 1967 i als 31 anys per a la de 1970. Aquest retràs continuava produint-se per a les generacions més joves, tot i que la desacceleració s'havia alentit molt.

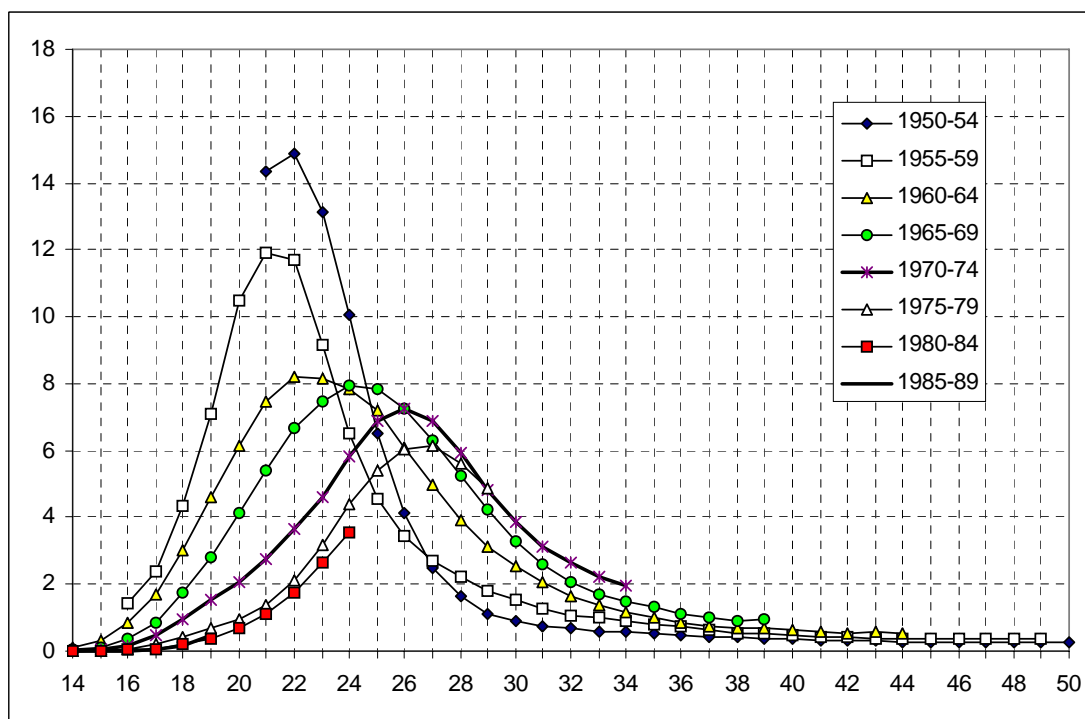
Per a les dones trobem una panoràmica de la seva primonupcialitat generacional en alguns punts sorprenent. Per una part, també s'ha donat un retràs en el calendari i, per exemple, l'edat mínima d'entrada al matrimoni s'ha endarrerit dels 16 anys per a la generació femenina de 1960 als 19 anys de les generacions nascudes a finals de la dècada de 1970. També observem aquesta tendència reflectida per altres indicadors com l'edat en què la meitat dels components de la generació havien contret matrimoni si més no un cop a la vida (la mediana en el fenomen de la primonupcialitat), que ha passat dels 24'5 anys per a la generació 1960, als 25 anys per a la de 1965, als 27 anys per a la de 1970 o als 29 anys per a la de 1973. De totes maneres, es detecta per a les generacions femenines una tendència a mantenir la intensitat final i així, per exemple, com s'observa en el gràfic 9, aquesta es va mantenir en un 84% tan per les generacions

Gràfic 6. Taxes específiques per edat de nupcialitat masculina segons grups de generacions

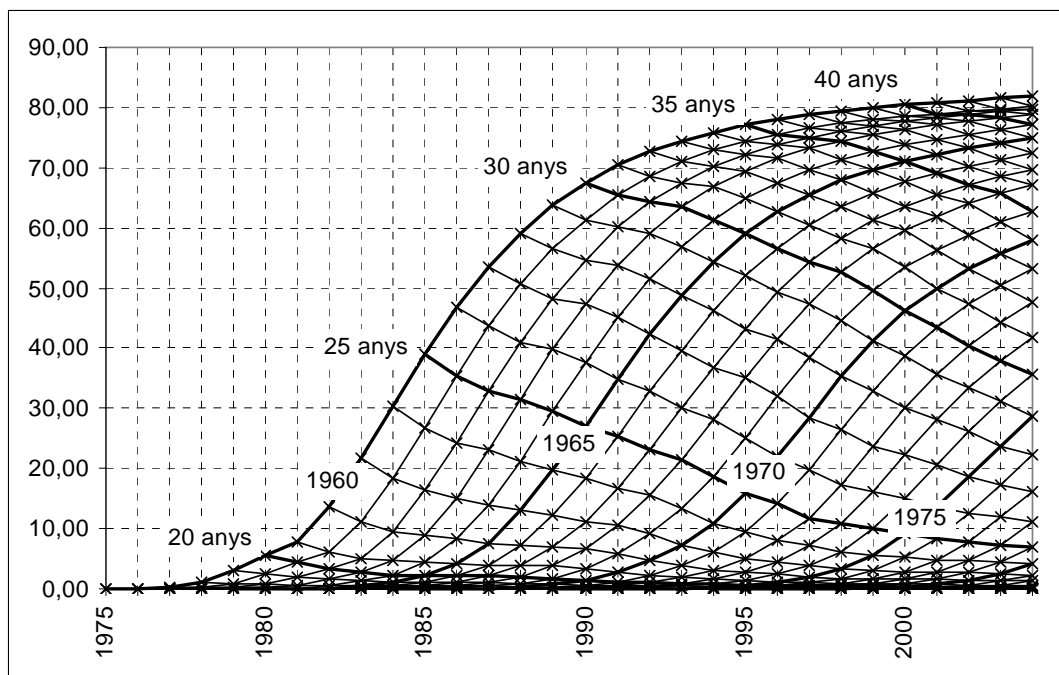
Font: Elaboració a partir dels registres de matrimonis i els censos i padrons de població

Gràfic 7. Taxes específiques per edat de nupcialitat femenina segons grups de generacions

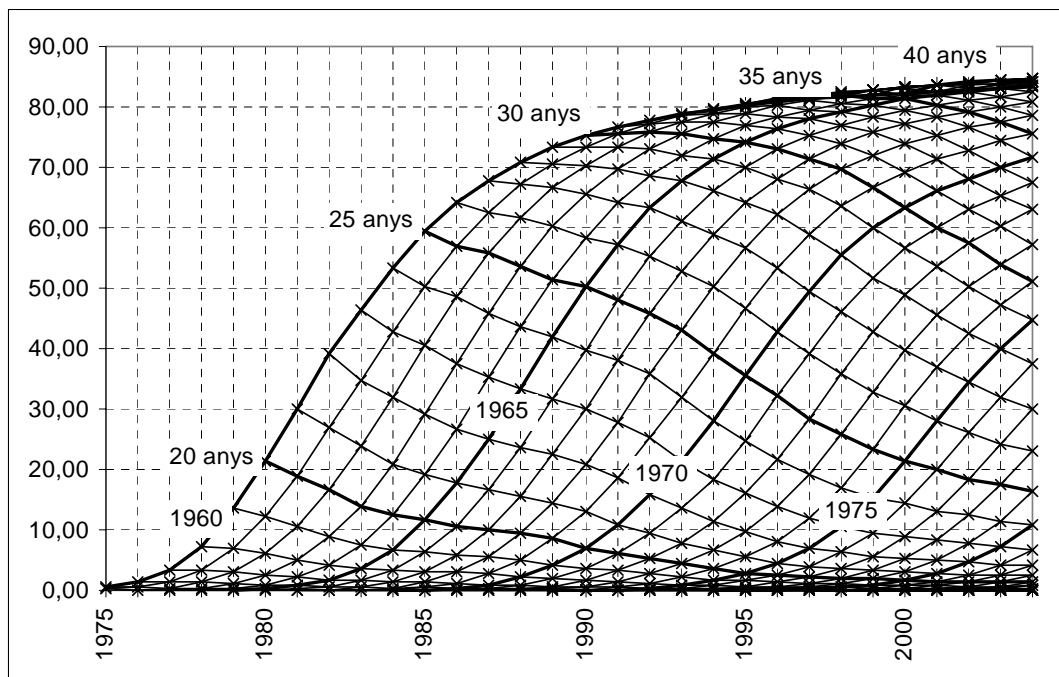
Font: Elaboració a partir dels registres de matrimonis i els censos i padrons de població

Gràfic 8. Taxes específiques acumulades de primonupcialitat masculina, Catalunya, generacions 1960 a 1979, dels 15 als 40 anys

Font: Elaboració a partir dels registres de matrimonis i els censos i padrons de població

Gràfic 9. Taxes específiques acumulades de primonupcialitat femenina, Catalunya, generacions 1960 a 1979, dels 15 als 45 anys

Font: Elaboració a partir dels registres de matrimonis i els censos i padrons de població

femenines de 1960 com per la de 1965: un 16% de solteria definitiva femenina per a les més joves.

En síntesi, fins a la generació masculina 1963 i femenina 1967, aquests gràfics mostren com un calendari cada cop més endarrerit va aconseguir recuperar la intensitat final i fins i tot superar-la lleugerament, conclusió que no es presenta amb claredat per a les generacions posteriors, per a les quals més aviat sembla que a més d'un calendari més tardà es registrarà una intensitat final menor. Des de la perspectiva transversal, dos moments puntuals apareixen com a marques en el continu històric, a saber, l'any 1992 i l'any 1997: mentre que el primer es pot associar a una acceleració del retràs en el calendari de la nupcialitat a Catalunya, a partir del segon s'experimentà una suavització en la mateixa. Amb tot, encara no s'aprecia a hores d'ara que s'hagi donat a Catalunya una aturada en la tendència a casar-se cada cop més tard: la crisi de la nupcialitat continua fortament vigent.

4. Un petit apunt sobre la unió consensual fora del matrimoni, Catalunya, 1991 i 2001⁴

Tot i que fins ara s'ha tractat el tema de la nupcialitat a Catalunya, a ningú se li escapa que caldria complementar-ho amb la de la formació de parelles fora del matrimoni, les anomenades unions consensuals. Tanmateix, aquesta és una dada que no es recull estadísticament, tot i que sí es pot fer una estimació del fenomen a partir de les dades dels censos y padrons, els quals ofereixen generalment el nombre relatiu de parelles segons certes característiques dels individus que les formen: així, per delimitar el tipus de cohabitació, es considerarà que tota parella en què els dos membres tenen com a estat civil el de casats, ho estan entre ells i, conseqüentment, formen una unió matrimonial; altrament la unió és consensual.

L'endarreriment en la formació de la parella havia conduït a que la proporció d'unions als 15-19 anys fos pràcticament nul·la al 1991, i així ha continuat fins al 2001, motiu pel qual el primer grup d'edat observat serà el de 20-24 anys. Per altra part, a partir dels 45-49 anys no es detectava cap diferència significativa entre les proporcions de població vivint en parella i així tampoc a partir d'aquest grup d'edat es mostrarà en aquesta anàlisi. En definitiva, el gràfic 10 mostra la proporció de població convivint en parella

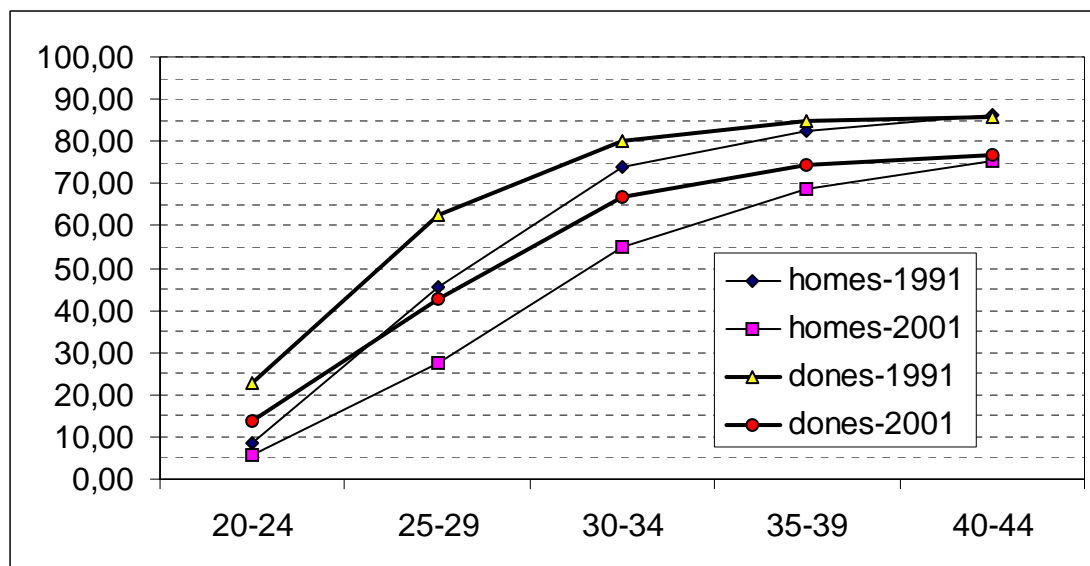
⁴ Una anàlisi més primmirada amb aquestes dades es troba a Miret, 2005.

segons grup d'edat i sexe, des dels 20-24 fins als 40-44 anys. A més, com el canvi en aquest sentit fou molt similar entre 1991 i 1996 i entre 1996 i 2001, el gràfic 10 només representa les proporcions de població convivint en parella entre els dos moments extrems.

Així, s'evidencia que la població convivint en parella als 40-44 es va mantenir durant el període analitzat al voltant del 80% dels homes i del 85% de les dones. Tanmateix, per sota dels 40 anys la proporció de població convivint en parella per grups d'edat disminuir considerablement en el temps. Per exemple, als 25-29 anys, aquests percentatges foren quasi vint punts percentuals menors al 2001 que al 1991, tant per homes com per dones, i als 30-34 anys aquesta distància marcà una caiguda de dinou punts percentuals en el cas dels homes i tretze punts en el cas de les dones.

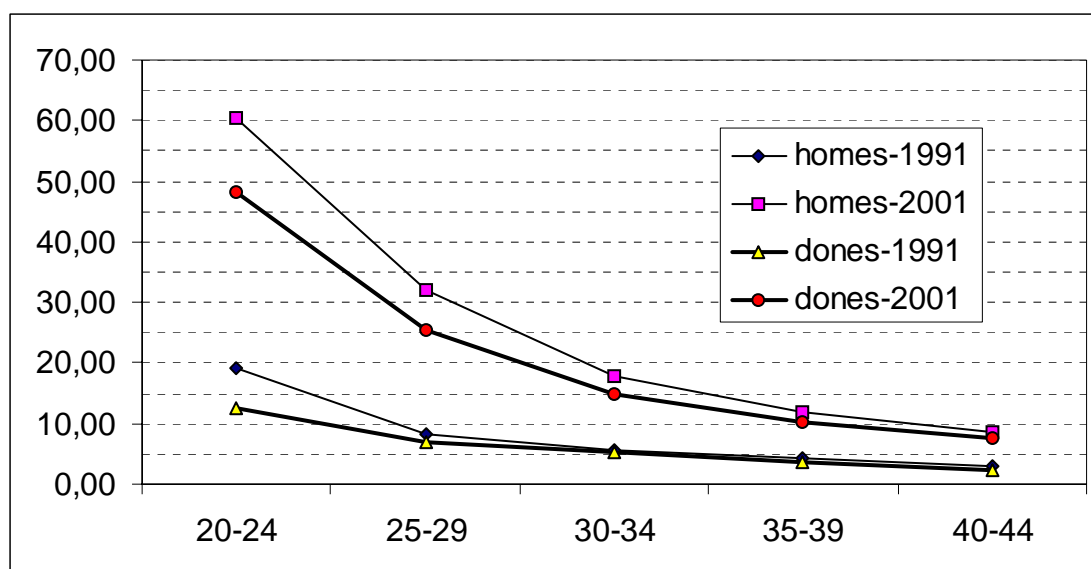
Altre punt que cal tractar és la importància de les unions consensual dins del total de parelles. Certament, la cohabitació a Catalunya durant la dècada de 1990 ha estat cosa de joves (gràfic 11): com més jove s'era, major era la probabilitat que la parella formada fos una unió consensual y no un matrimoni.

Gràfic 10. Proporcions de població convivint amb la seva parella per edat (dels 20-24 als 40-44 anys) i sexe, 1991 i 2001

Font: Elaboració a partir dels censos de 1991 i 2001

Gràfic 11. Proporcions de parelles cohabitants fora del matrimoni (unions consensuals) entre el total de parelles segons any d'observació i grup d'edat

Font: Elaboració a partir dels censos de 1991 i 2001

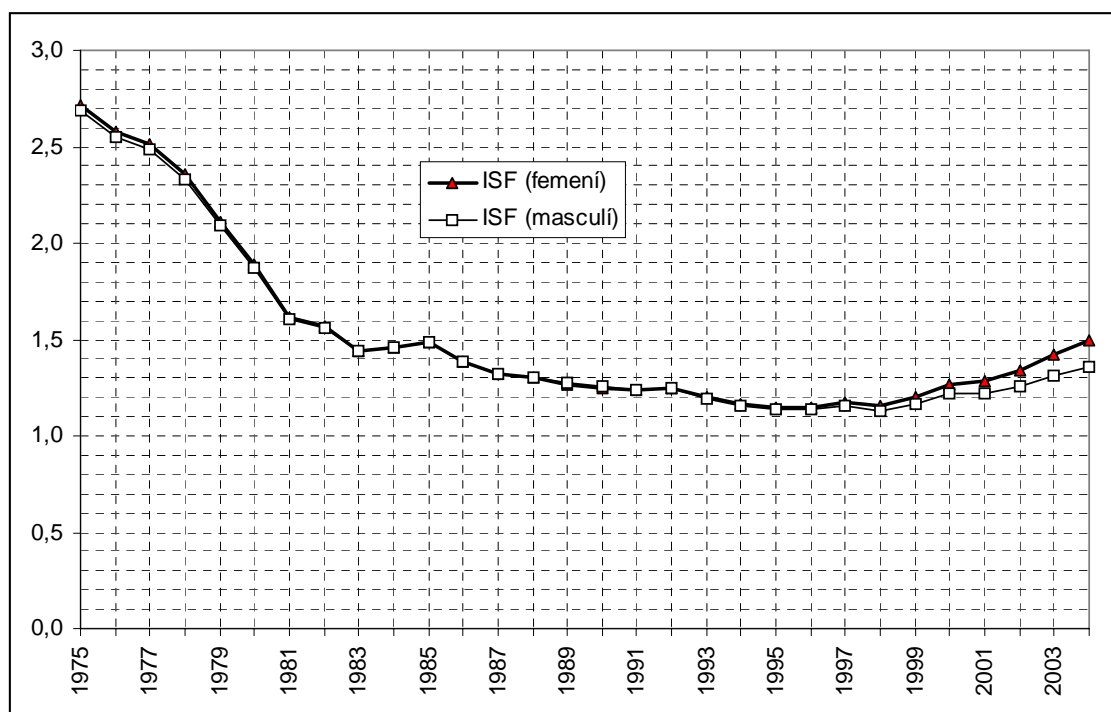
Un model que fou molt més acusat l'any 2001 que l'any 1991: tot i que la cohabitació havia augmentat per a tots els grups d'edat, ho feu de manera espectacular entre els més joves, passant, per exemple, als 20-24 anys d'un 19% a un 60% per als homes, i d'un 12% a un 48% per a les dones, o augmentant al voltant de vint punts percentuals entre la població de 25-29 anys d'ambdós sexes durant el mateix període.

A més, amb aquestes dades, no hi ha evidència empírica que suporti la hipòtesi que la cohabitació a Catalunya era utilitzada generalment com un *matrimoni a prova*, ja que els nivells registrats dins un grup d'edat determinant al 1991 i deu anys més tard en el curs vital, al 2001, eren molt similars: així, per exemple, mentre que al 1991, amb 20-24 anys, un 19% dels homes així com un 12% de les dones que convivia en parella ho feien en unió consensual, als 30-34 anys, al 2001, aquestes proporcions eren del 18% i del 15% respectivament.

5. Evolució de la fecunditat de moment a Catalunya, 1975-2004: intensitat i calendari

Per avaluar la magnitud de la fecunditat a Catalunya s'ha elaborat l'Indicador sintètic de fecunditat (ISF). L'ISF ens informa del número de fills i filles per persona que haguessin vist la llum en el cas que la fecunditat d'una generació hagués seguit la pauta de fecunditat registrada en un moment determinat en el temps; de fet, l'ISF per homes i per dones ha estat, per a un any donat, pràcticament idèntic durant tot el període analitzat (gràfic 12).

Gràfic 12. Índex sintètic de fecunditat per sexe, Catalunya, 1975-2002

Font: Elaboració a partir del Moviment natural de la població i dels censos i padrons de població

S'ha de recordar que en el pic de la fecunditat catalana de l'any 1975, l'ISF (tant el masculí com el femení) era de 2'7 fills per persona, any en que començà un descens de la fecunditat que va fer caure aquest indicador fins a l'1'4 de l'any 1983. Malgrat que a principis dels vuitanta va tenir lloc un subenregistrament en el Moviment natural de la població (vegeu Cabré *et al.*, 1995), fet que assenyala que la caiguda no fou en realitat tan pronunciada durant el segon quinquenni dels setanta i principis dels vuitanta com podria semblar, tot i que la crisi de la fecunditat durant la segona meitat de la dècada

dels setanta fou clara i manifesta, una situació que en altres països europeus havia començat alguns anys abans (Miret, 2000).

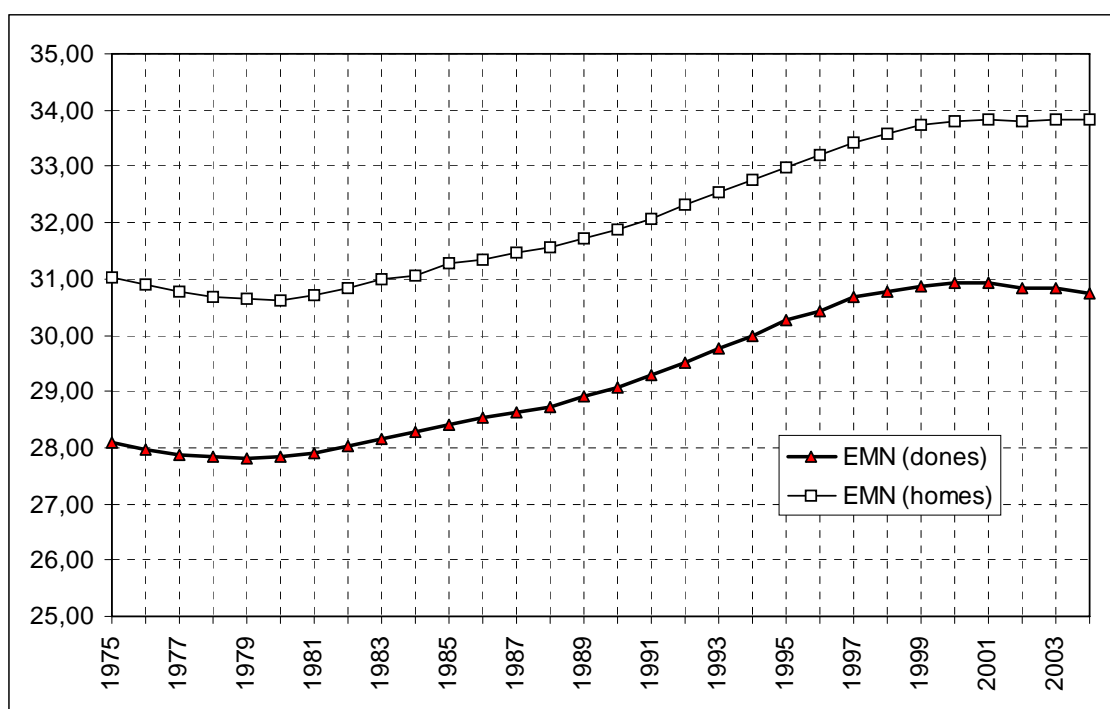
S'observa que no és el primer cop en els darrers trenta anys que Catalunya experimenta una lleugera recuperació en l'índex sintètic de fecunditat, ja que l'any 1983 també se'n va presenciar un molt lleuger repunt (potser en una petita part degut, és veritat, al subenregistrament del que s'acaba de fer esment), coincidència que obliga a ser prudents en la interpretació del present. Més endavant, es donaran algunes de les explicacions plausibles (en gran part coincidents amb les expressades per explicar l'evolució de la nupcialitat) del perquè l'any 1985 es va estroncar la tendència ascendent que s'havia observat a Catalunya en els dos anys anteriors i es comentarà fins a quin punt podem estar davant de un context similar al d'aleshores.

Amb tot, durant els anys vuitanta i fins a meitat de la dècada dels noranta, l'ISF es va mantenir a nivells molt baixos, fins abastar un mínim de 1'1 l'any 1995, moment a partir del qual s'aprecia el punt d'inflexió, amb un increment que no es va consolidar, però, fins l'any 1999. En efecte, ja a partir de 1998 en endavant, es percep de manera fefaent un tímid però progressiu increment de la fecunditat a Catalunya, que ha empentat l'ISF des de 1'1 fills per dona registrats al 1998 fins al 1'5 de l'any 2004; un augment que cal qualificar de substancial, tot i quedar desmillorat per l'espectacular increment en el nombre de naixements detectat per aquests anys (vegeu gràfic 1). A més, s'ha de tenir en compte que un valor de 1'5 fills per dona situa Catalunya a la frontera del bloc de països amb el que s'ha denominat "la més baixa entre la baixa fecunditat" (Billari i Kohler, 2004).

Un altra característica que cal comentar la conformen els canvis que s'han donat en el calendari de la fecunditat a Catalunya. L'indicador que utilitzarem és l'edat mitjana a la paternitat masculina i a la maternitat (gràfic 13). Les dones foren mares l'any 1975 amb una edat mitjana de 28'1 anys i els homes en aquest any foren pares amb una edat mitjana de 31'0 anys: tres anys separaven, en conseqüència, l'edat mitjana de les mares de la dels pares. Durant la segona part de la dècada dels setanta, aquest indicador es va anar rejuenint amb parsimònia, fins arribar l'any 1980 als 27'8 anys per a les dones i als 30'6 anys per als homes. En aquesta evolució de l'edat mitjana a la fecunditat, el següent període destacat fou el 1981-88, set anys d'un fort endarreriment que portà l'edat mitjana a la maternitat fins als 28'7 anys i l'edat mitjana a la paternitat masculina fins als 31'6 anys, és a dir, aquest indicador es va envellir durant la dècada dels vuitanta

un any de mitjana per ambdós sexes. Aquesta tendència continuà en la mateixa direcció, aguditzant-se el pendent, fins que l'any 1999 els homes que van ser pares ho foren amb una edat mitjana de 33'7 anys i les dones van ser mares amb una edat mitjana de 30'9 anys (en conseqüència, es tingueren els fills tres anys més tard com a mitjana que al 1980). En els darrers anys, sembla observar-se una estabilització de la edat mitjana a la paternitat, que ha restat clavada del 2000 al 2004 en els 33'8 anys pera als homes que esdevingueren pares, i del 1999 al 2001 en els 30'8 anys entre les mares; fins i tot per des de l'any 2002 es pot parlar d'un cert canvi en la tendència femenina, ja que l'edat mitjana ha rejuenit un xic, marcant els 30'7 anys per a les mares.

Gràfic 13. Edat mitjana a la paternitat i a la maternitat, Catalunya, 1975-2002

Font: Elaboració a partir del Moviment natural de la població i dels censos i padrons de població

Però cal aprofundir a les taxes de fecunditat per edat (gràfic 14 per a les dones i 15 per als homes), els indicadors amb els què s'ha construït l'edat mitjana, per descobrir què hi havia darrera d'aquestes tendències. Es començarà analitzant l'evolució de les taxes de la maternitat més jovenívola, entre els 15 i els 26 anys d'edat. Hi ha quatre punts temporals que suposaren un canvi en l'evolució d'aquestes taxes entre les mares més joves, a saber, 1977, 1983, 1985 i 1997.

Durant el període 1975-77, mentre que la fecunditat femenina de les menors de 22 anys augmentava, la de les majors d'aquesta edat disminuïa, i aquesta era la raó que s'amagava darrere el rejueniment registrat per l'edat mitjana a la fecunditat. La hipòtesi explicativa d'aquest fenomen atípic era que la revolució sexual que es va donar a Espanya durant aquest període no va estar acompanyada d'una paral·lela educació sexual per evitar embarassos no desitjats entre les més joves, cosa que va suposar un seguit de matrimonis *reparadors* entre gent força jove (Castro, 1992). De fet, com es pot observar en el gràfic 15, també les taxes de fecunditat masculines durant aquest període per als homes de fins a 24 anys foren clarament ascendents, reforçant-se així la hipòtesi enunciada: aquests homes joves eren els pares en la natalitat femenina entre les dones més joves. Amb tot, aquesta evolució ascendent de la fecunditat entre les dones menors de 24 anys i els homes menors de 25 anys s'aturà sobtadament l'any 1977, iniciant-se a partir d'aleshores un sostingut descens, una caiguda que no s'aturaria fins l'any 1997, a més, amb la inauguració del segle XXI, aquestes taxes de maternitat i paternitat més jove han iniciat una recuperació, que ha durat fins a les darreres dades analitzades, corresponents a l'any 2004 (gràfics 14 i 15).

De fet, ens els anys posteriors a 1977 totes les taxes de fecunditat per a qualsevulla edat observada i per ambdós sexes van començar un descens molt acusat (gràfics 14 i 15). Però l'any 1983, l'altre tall temporal amb una significació especial, les dones majors de 23 anys i els homes majors de 25 anys van experimentar un punt d'inflexió en la seva fecunditat, fet que fou considerat aleshores com a l'inici d'una esperada recuperació en una fecunditat que portava vuit anys en franca decadència. Una evolució positiva que fou paral·lela a la millora en la situació econòmica del país, especialment respecte al mercat laboral, en el sentit que augmentaren considerablement el nombre de llocs de treball, malgrat que el fort increment de la població activa a causa de l'entrada al mercat de treball de joves components de les generacions voluminoses dels seixanta va provocar que l'atur juvenil es mantingués estable (Garrido, 1994).

Tanmateix, les esperances quedaren frustrades en poc temps i la revitalització fecunda no fou mantinguda per als més joves, sinó que, contràriament, per a les dones menors de 28 anys i per als homes menors de 30 anys l'evolució ascendent fou tímida i de curta durada, finalitzant l'any 1985, sense que, curiosament, la situació de l'atur variés de manera substancial. Però, probablement, també el mercat de treball té molt a dir en l'evolució de la fecunditat, ja que aquesta crisi coincidí amb la reforma en l'Estatut dels

Treballadors a l'any 1984, la qual donà el tret de sortida als contractes temporals, que augmentaren entre els joves de manera dramàtica i elevaren la precarietat en la feina d'aquest col·lectiu (García Polavieja, 2003). Però aquesta variable no era la única a la que responien les taxes de fecunditat en aquell moment. Una altra hipòtesi explicativa d'aquesta evolució apunta com a causants de l'alentiment als preus de l'habitatge i dels nous lloguers, ja que uns i altres experimentaren aleshores un brutal encariment (Rodríguez, 1994) i, molt probablement, impediren així la construcció de nous nius familiars entre els i les més joves, a saber, entre les dones de 24 a 27 anys i els homes de 25-29 anys (Miret, 1997); i és que sense niu, si més no a Catalunya, no hi ha descendència. La situació per als joves s'anava complicant poderosament, en especial si se'ls hi passava pel cap fundar una família.

Algunes edats semblaven impertèrrites a les condicions exteriors, ja que van mantenir les seves taxes de fecunditat al llarg d'aquests moments de canvis: així succeí amb les dones de 29 i 30 anys i amb els homes de entre 28 y 32 anys. I fins i tot en el cas de les dones majors de 30 anys i dels homes majors de 33 anys, es donà un recuperació ininterrompuda de les taxes de fecunditat a Catalunya a partir de l'any 1985.

En definitiva, més enllà dels 28 anys en les dones i dels 29 anys en els homes, sembla que tenien més armes (o experiència) per fer front a l'increment en el preu dels habitatges o que la temporalitat laboral no picà tant fort, sempre suposant, és clar, que aquestes fossin les claus explicatives de l'aturada en la recuperació de la fecunditat dels menors d'aquestes edats. Però, a més dels entrebancs provocats pels preus de l'habitatge i les conseqüències de la modificació en l'Estatut dels treballadors, es donà una fase descendent en el cicle econòmic que colpejà amb força l'any 1992, i que ja va afectar a la població que fins al moment havien mantingut una evolució estable en les seves taxes de fecunditat; ens referim, en especial, a les dones d'entre 27 i 29 anys, que a partir de 1992 i fins 1998 reduïren progressivament la seva força fecunda, i no serà fins aquest darrer any que es podrà parlar d'un punt d'inflexió en aquesta tendència (gràfic 14); cal destacar també que les taxes de fecunditat femenina entre les menors de 26 anys, que portaven disminuint des de 1985, aguditzaren encara més el seu pendent de caiguda. En definitiva, tot i que les dones que tenien poc menys de 30 anys havien aconseguit (qui sap si fent mans i mànigues) superar les barreres del context socioeconòmic en el moment de tenir fills (potser ja n'havien adquirit un habitatge o havien estalviat suficient per fer front a aquesta eventualitat, i a més no foren tan afectades per la

temporalització en els contractes laborals), s'estavellaren contra la paret que suposà l'entrada en una fase descendent del cicle econòmic. Una tendència molt similar fou la seguida pels homes (gràfic 15): entre ells, foren els de 30 anys els que no aconseguiren superar l'investida del 1992.

En aquest sentit, cal destacar l'evolució en forma d'U, amb un mínim l'any 1981, de les taxes de maternitat entre les majors de 30 anys (gràfic 14) i de paternitat per als homes majors de 33 anys (gràfic 15): ells i elles han estat els i les que ho han suportat tot estoicament durant la dècada dels vuitanta i noranta o, potser, és que no ho tingueren tant complicat com els més joves. Com es pot observar, la fecunditat més enllà dels 30 anys fou descendent fins a 1981, però s'ha anat incrementant des de 1985 fins a l'actualitat, independentment del context de l'habitatge i laboral, un augment protagonitzat per unes edats que mostren amb tota claredat l'important endarreriment en el calendari de la fecunditat que a sofert Catalunya durant aquest període. Però, paradoxalment –com s'ha comentat–, aquests darrers anys també s'han caracteritzat pel canvi de tendència en la fecunditat entre els i les menors de 28 anys (gràfics 14 i 15).

També per algunes edats concretes, s'observà un clar efecte 2000 en les taxes de fecunditat, ja que la tendència ascendent d'aleshores fou superior puntualment en aquest any i un xic inferior al que era d'esperar per l'any 2001: tanmateix, aquest fet anecdòtic només es pogué veure entre el rang d'edats 31-33, és a dir, fou una fecunditat relativament tardana l'atreta pel final de segle, en definitiva, no es va tractar d'una recuperació de la fecunditat sinó del seu avançament.

6. Reconstrucció de les pautes de fecunditat per generacions

La reconstrucció de les pautes de fecunditat per generació (gràfic 16) permet apreciar amb major precisió els canvis expressats en l'anàlisi de les edats. Així, per exemple, observem com la retirada de la fecunditat de les generacions femenines nascudes en el primer quinquenni de la dècada dels cinquanta era cada vegada més primerenca; fet que no despertà l'alarma, ja que aquestes havien estat unes generacions matinales respecte a la seva descendència (Cabrè, 1999, p. 81). En conclusió, les generacions femenines de 1950-55 van avançar el seu calendari fecund, malgrat acabar tenint una descendència similar a les anteriors: la mateixa intensitat però una pauta per edat més jove. Aquesta recuperació es fa més clara i evident en el manteniment longitudinal de

les taxes de fecunditat acumulada als 30 anys respecte a les edats anteriors, com si aquesta edat hagués estat en cert sentit percebuda per les dones nascudes en la primera meitat de la dècada dels cinquanta com a llindar psicològic del moment de tenir criatures: una frontera que seria substancialment desplaçada sense miraments a edats cada cop més avançades per les generacions posteriors.

Així, en contrast, a partir de les generacions nascudes l'any 1955, la reducció de la fecunditat entre les més joves (menors de 26 anys) es feu evident, com també ho fou el propòsit de recuperar en part la fecunditat més enllà dels 25 anys, com es pot comprovar per l'encavalcament de la seva pauta de fecunditat de les generacions més joves respecte a les de més edat (gràfic 17): una tendència frustrada a primer cop d'ull, ja que les taxes de fecunditat més enllà de les edats on el fenomen era més elevats (a saber, dels 25 als 29 anys per a les dones nascudes en el segon quinquenni dels anys cinquanta), tot just aconseguia igualar o superar molt tímidament les taxes registrades per les dones nascudes poc abans; l'evolució en l'endarreriment del calendari, però, ha continuat, cada vegada amb major ambició per a les generacions més joves, com s'evidenciarà tot seguit (gràfic 18). Amb aquestes dades es pot reconstruir la fecunditat de les nascudes l'any 1955, estimant la seva fecunditat total en 1'85 fills/es per dona.

Així, a partir de les generacions nascudes l'any 1960 en endavant podem seguir la fecunditat acumulada des de que tenien 15 anys fins a l'edat que van complir l'any 2004, darrer any per als que de moment disposem d'aquesta informació (gràfic 18). La generació 1960 complia 44 anys el 2004, i fins aleshores havia tingut un total d'1'68 fills per dona. Fins aquí la pauta observada: com es conegut, el nivell de descendència final que assegura la reproducció de la generació està en 2'1 fills per dona, motiu pel qual si la generació 1960 no aconsegueix més enllà dels quaranta quatre anys els 0'4 fills per dona que l'hi manquen per arribar a la cota del 2'1, la generació no arribarà a la seva reproducció numèrica; recuperació que, atesa la pauta de fecunditat registrada de la generació de 1960, és força improbable, tot i que en absolut impossible.

Un altre punt a anotar és que les nascudes al 1960 van registrar la seva major fecunditat entre els 25 i els 30 anys, quant la fecunditat del moment estava a Catalunya entre 1'3 y 1'5 fills per dona, és a dir, al final obtindrà una fecunditat general segur per sobre del que presagiaven els indicadors transversals calculats entre 1985 y 1990.

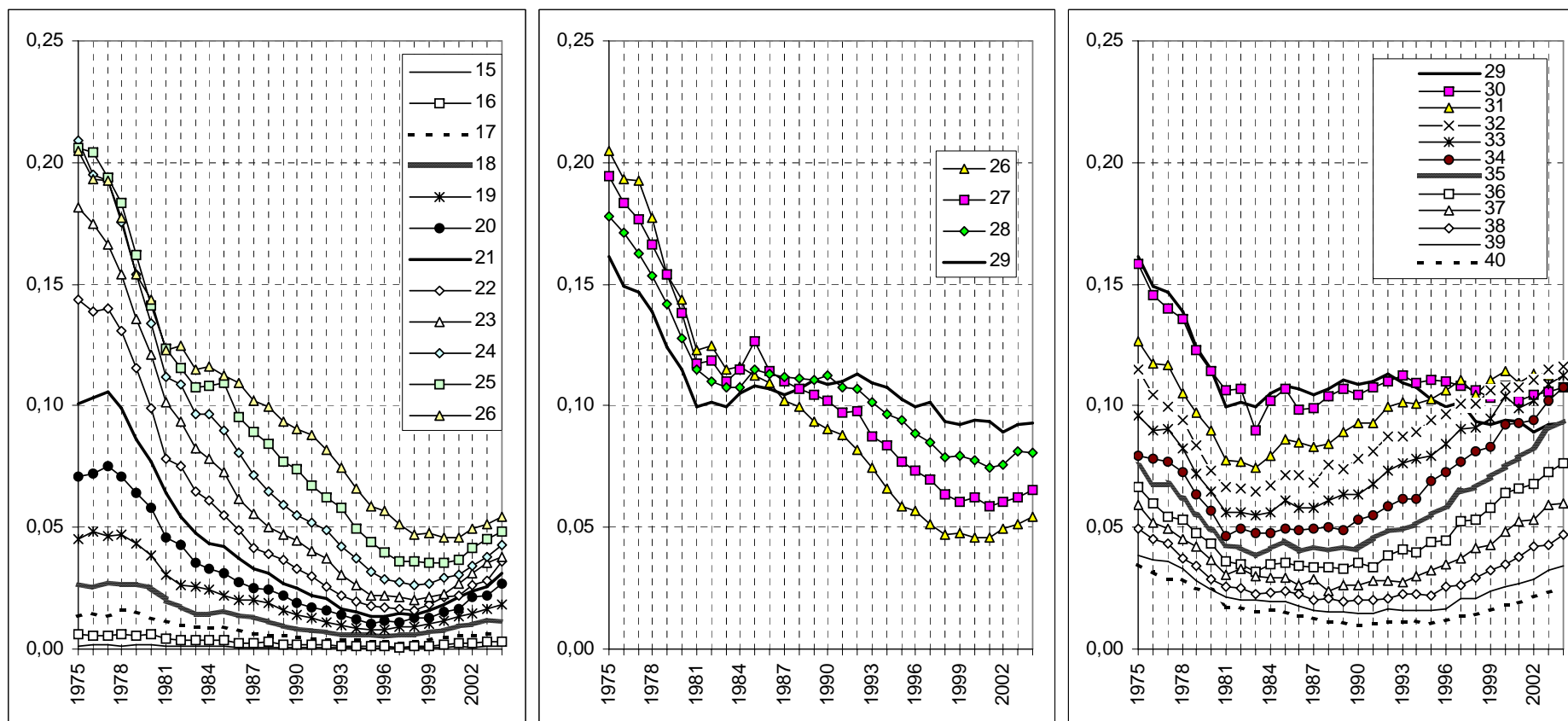
Cal remarcar, per acabar aquest apartat, que la pauta acumulada de fecunditat per a la generació 1960 romangué clarament més alta, per a totes les edats analitzades, que la de

les generacions nascudes amb posterioritat, sia quina sia l'edat que es consideri (gràfic 18). És a dir, l'únic fet que és evident és que les dones han continuat retardant el seu calendari fecund cada cop més, cosa que, ara per ara i amb les dades que tenim, molt segurament es traduirà a una certa reducció de la fecunditat final, tot i que encara es aviat per a saber fins a quin punt. Així, mentre que la generació de 1960 havia assolit als 43 anys una fecunditat acumulada de 1'68 fills per dona, la generació de 1961 a la mateixa edat en tenia 1'65; i als 42 anys, mentre que les dones nascudes al 1960 tenien 1'67 fills per dona, les de 1961 en tenien 1'64 i les de 1962 van arribar als 1'62 fills per dona. La disminució de la fecunditat a una edat donada era suau però progressiva. En definitiva, des de la generació de 1960 fins a la de 1972 s'ha donat un clar endarreriment del calendari, que molt probablement donarà lloc a una caiguda en la fecunditat definitiva de les generacions. Si no és així, caldrà que les generacions femenines catalanes augmentin significativament les seves taxes de fecunditat més enllà dels 35 anys.

Tanmateix, en contrast amb aquest escenari, es pot comprovar com l'endarreriment en el calendari aconseguit per a les generacions nascudes entre 1972 y 1975 tendia a mantenir la fecunditat final: per exemple, la fecunditat acumulada de la generació 1975 als 29 anys ha estat pràcticament igual a la de la generació de 1972 a la mateixa edat (un xic més de 0'4 fills per dona). Però a partir de les generacions de 1975 es produí clarament una inversió de la tendència en la pauta de fecunditat a Catalunya (gràfic 19).

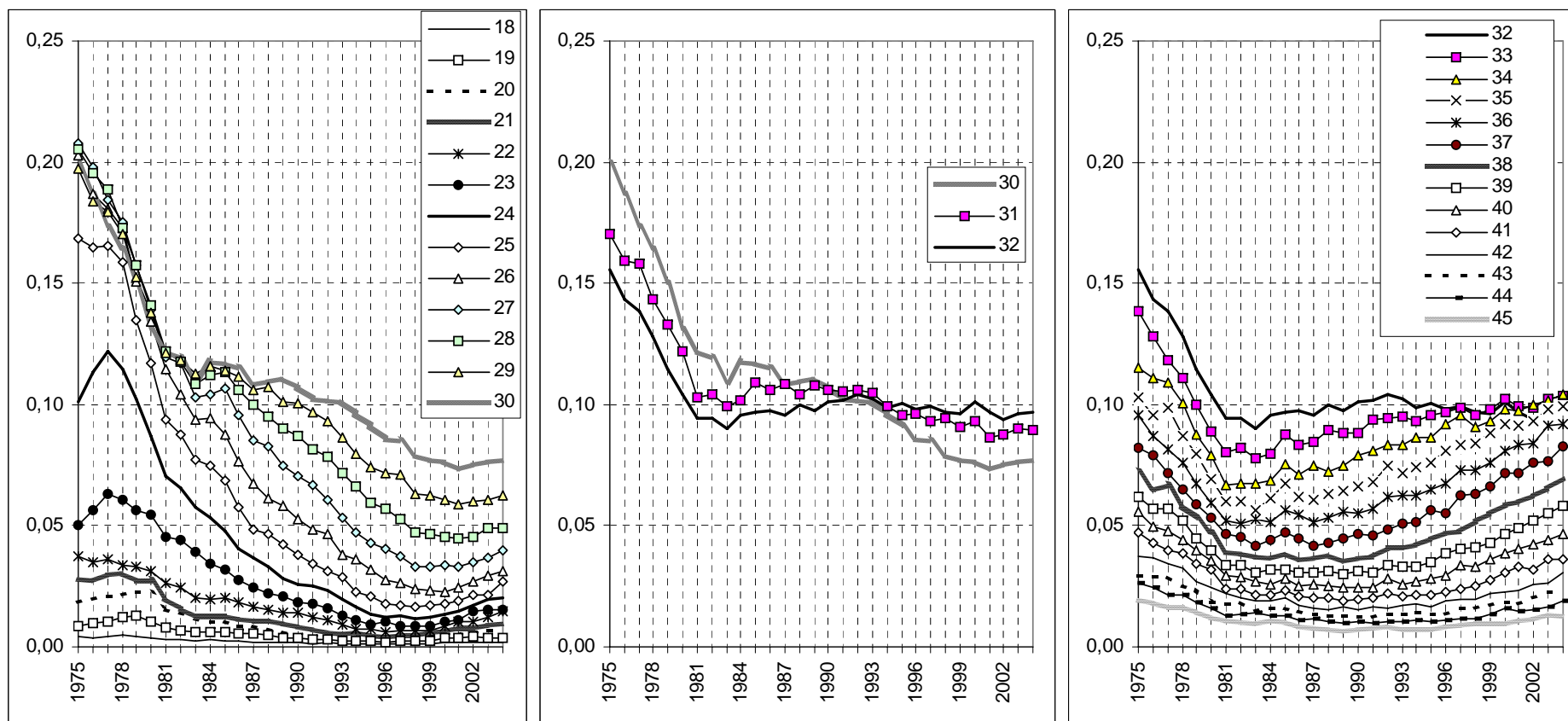
No obstant, aquesta recuperació és molt tímida, i no aconsegueix, ni de lluny, acostar-se a la pauta de fecunditat de la generació femenina de 1960: per exemple, mentre que aquesta als 25 anys tenia 0'58 fills per dona, la generació de 1979 en tenia a la mateixa edat 0'19, una tercera part.

Gràfic 14. Taxes de fecunditat específiques per edat, Catalunya, dones, 1975-2002

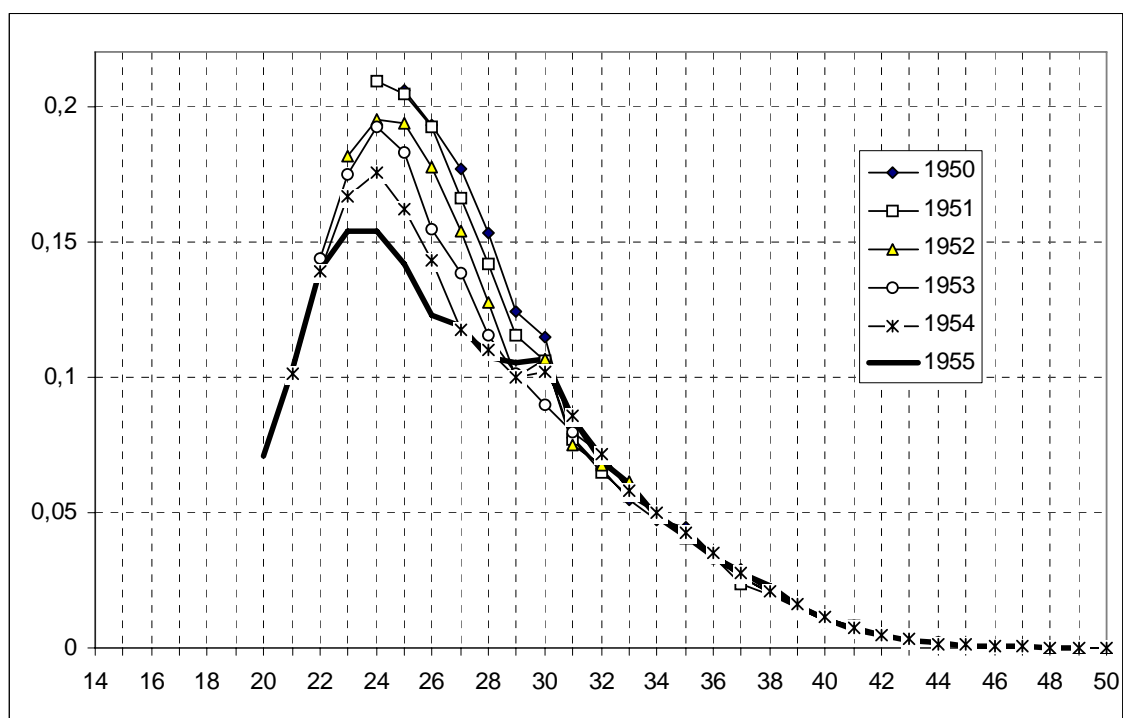
Font: Elaboració a partir del Moviment Natural de la Població i de censos i padrons de població.

Gràfic 15. Taxes de fecunditat per grups quinquennals d'edat, Catalunya, homes, 1975-2002

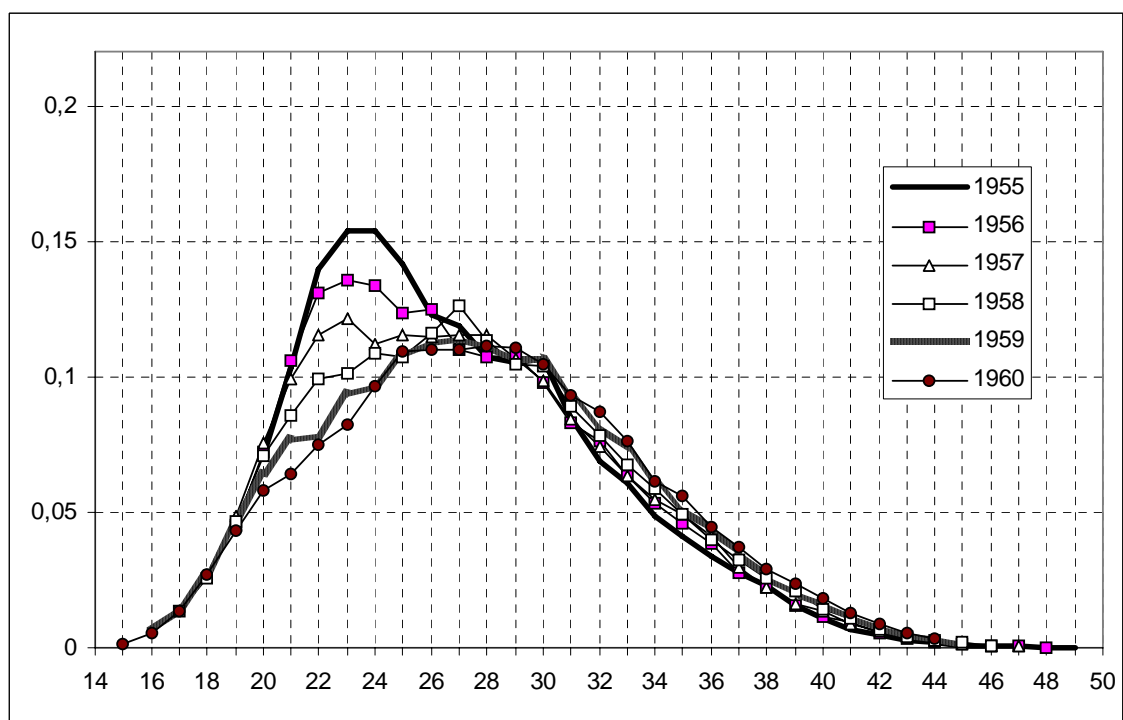
Font: Elaboració a partir del Moviment Natural de la Població i censos i padrons de població.

Gràfic 16. Pautes per edat de fecunditat, Catalunya, dones, generacions 1950 a 1955

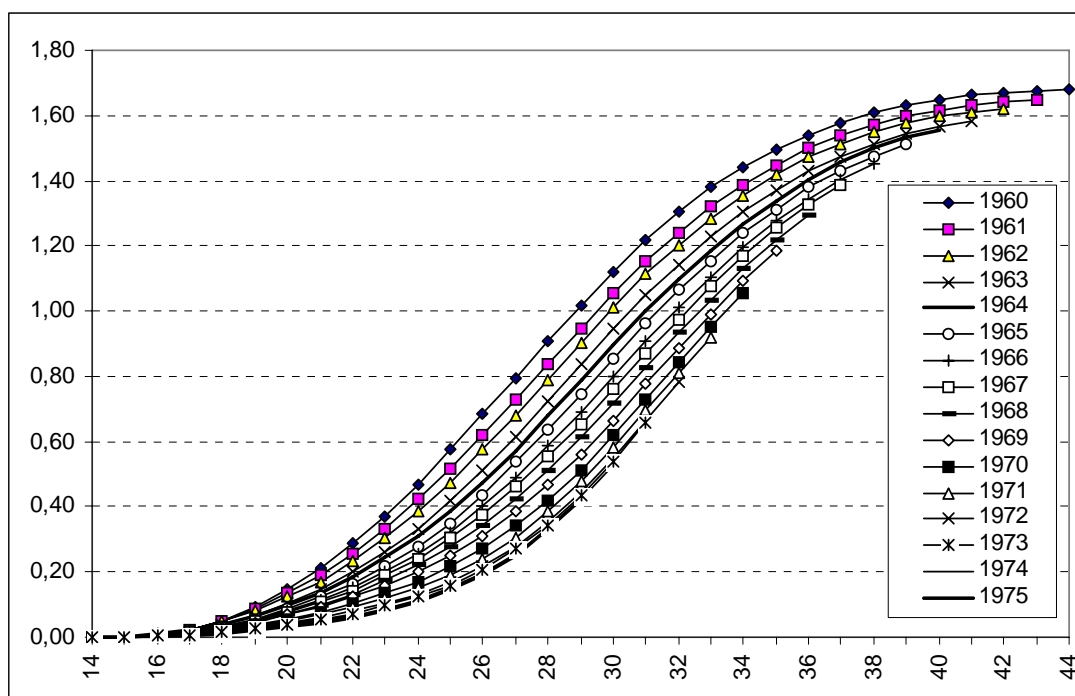
Font: Elaboració a partir del MNP i de censos i padrons de població.

Gràfic 17. Pautes per edat de fecunditat, Catalunya, dones, generacions 1955 a 1960

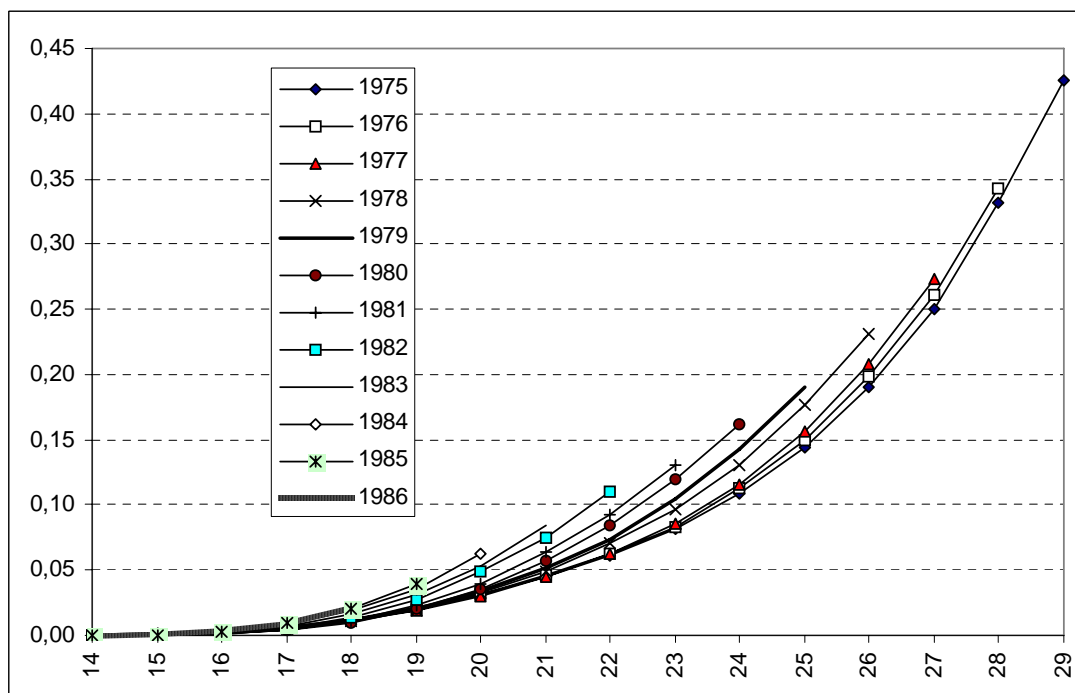
Font: Elaboració a partir del MNP i de censos i padrons de població.

Gràfic 18. Pautes per edat de fecunditat acumulada, Catalunya, dones, generacions 1960-75

Font: Elaboració a partir del MNP i de censos i padrons de població.

Gràfic 19. Pautes per edat de fecunditat acumulada, Catalunya, dones, generacions 1975-86

Font: Elaboració a partir del MNP i de censos i padrons de població.

7. Conclusions

Durant la segona meitat dels anys setanta, la caiguda de la nupcialitat i la fecunditat ha estat fortament acusada a Catalunya, i no s'aturà fins iniciada la dècada dels vuitanta: parlar de desplomament no és una exageració. El context immediatament anterior, en què s'havia experimentat al país una explosió de matrimonis i naixements sense precedents al segle XX, feu de coixí d'una situació demogràficament crítica. De fet, no hi havia per tant després dels tan esplendorosos temps passats.

A més, l'any 1983 s'apreciaren indicis de recuperació, tot i que els mateixos foren sobtadament truncats dos anys més tard, coincidint amb l'inici d'una ininterrompuda tendència a l'alça en els preus de l'habitatge i dels nous lloguers, així com d'un augment en la temporalitat dels contractes laborals entre els més joves. Tot plegat va empènyer vers un accelerat retard en el calendari de la nupcialitat i de la fecunditat, que ha continuat amb la mateixa força fins a finals de segle.

Aquest retràs del calendari es pot donar quasi per finalitzat a hores d'ara, i fins i tot en el cas de la fecunditat i per a les generacions més joves s'aprecia un molt tímid rejuveniment en el moment de tenir fills. Tanmateix, en no haver variat de manera substancial ni el context laboral, ni les polítiques públiques, ni les condicions socials en què la nupcialitat i la fecunditat tenen lloc a Catalunya, tot fa pensar que aquest tímid increment detectat des de 1999 en la fecunditat, no continuarà o romandrà amb la mateixa força detectada fins aquest moment, és a dir, pràcticament imperceptible: Catalunya continua establerta en un règim demogràfic de precària nupcialitat i d'ínfima fecunditat, motiu pel qual les alarmes en aquest sentit cal que es mantinguin sonant.

Referències bibliogràfiques

- BILLARI, F.C i KOHOLER, H.P. (2004), "Patterns of low and lowest-low fertility in Europe", *Population Studies*, v. 58, n°2, juliol 2004, pp. 161-176
- CABRÉ, A i PUJADES, I. (1986), "Caída de la fecundidad y evolución demográfica en Cataluña", a Olano, A. (coordinador), *Tendencias demográficas y planificación económica*, Ministerio de Economía y Hacienda, Secretaría de Estado de Economía pp.153-157.
- CABRÉ, A. (1999), *El sistema català de reproducció. Cent anys de singularitat demogràfica*, Barcelona: Editorial Proa.
- CABRÉ, A. (directora), BLANES, A. i AJENJO, M. (1995), "Estimació y correcció del subregistre del Moviment Natural de la Població al període 1975-1984. Comarques, capitals comarcals, municipis majors de 5.000 habitants i restes comarcals", *mimeo*.
- CASTRO, T. (1992), "Delayed childbearing in contemporary Spain: trends and differentials", *European Journal of Population*, n° 8, pp. 217-246.
- Coale, A. i Watkins, S.C. (ed.) (1986), *The decline of Fertility in Europe*, Nova Jersey, Princenton University Press.
- DALLA ZUANA, G. i MICHIELIN, F. (2003), "Immigration and low fertility as endogenous components of economic growth. General comments and a case study", paper presentat a la conferència EURESCO 2003 sobre *The second transition in Europe*. Es pot consultar la presentació a http://www.nkps.nl/euresco/dalla_zuanna.ppt
- DELGADO, M. i FERNÁNDEZ CORDÓN, J. A. (1989), "Análisis de las cifras de matrimonios en España desde 1975", *Estadística Española*, Vol. 31, n° 121, Mayo-Agosto 1989, pp. 281-295
- EASTERLIN, R. (1987), *Birth and Fortune: The Impact of Numbers on Personal Welfare*, Chicago, Chicago University Press.
- FESTY, P. (1970), "Evolution de la nuptialité en Europe occidentale depuis la guerre", *Population*, v.26, n°2.
- FESTY, P. (1979), *Fecundate des Pays Occidentaux*, Paris: Editions de l'INED.
- GARCÍA POLAVIEJA, J. (2003), *Estables y precarios, Desregulación laboral y estratificación social en España*, Madrid, Centro de Investigaciones Sociológicas y siglo XXI, colección monografías, n° 197.
- GARRIDO, L. (1994), *Las dos biografías de la mujer en España*, Madrid, Ministerio de Asuntos Sociales, Instituto de la Mujer.
- GAUTHIER, A.H. (1993), "Towards renewed fears of population and family decline?", *European Journal of Population*, n°. 9, pp. 143-67.
- HAJNAL, J. (1953), "The Marriage Boom", en *Population Index*, XIX, n°2, pp. 80-101
- HAJNAL, J. (1965), "European Marriage Patterns in Perspective", a Glass, D.V (ed.), *Population in History: Essays in Historical Demography*, London, Edward Arnold.
- MIRET, P. (1994). "Cambios en los modelos de constitución familiar de la generaciones contemporáneas en España. Un análisis de la nupcialidad de las generaciones nacidas entre 1941 y 1971." Memoria de investigación, Universidad Nacional de Educación a Distancia (UNED).

MIRET, P. (1997), “Nupciality Patterns in Spain in the eighties”, *Genus*, Volume LIII, nº. 3-4, pp. 183-198.

MIRET, P. (2000), “Fathers and Families in Contemporary Spain: From Dictatorship to Democracy”, a Bledsoe et al (ed.), *Fertility and the Male Life-cycle in the era of FERTILITY Decline*, Oxford: Oxford University Press.

MIRET, P.(2005), “Conviure en parella, matrimoni *versus* cohabitació consensual, Catalunya, 1991, 1996 i 2001”, *Papers de Demografia*. Consultable en línia a <http://www.ced.uab.es/publicacions/PapersPDF/Text256.pdf>

RODRIGUEZ, J. (1994), “El esfuerzo de acceso y política de vivienda en España”, *Familia y Sociedad*, pp. 41-50.

VANDELLÓS, JOSEP A. (1985), *Catalunya, poble decadent*, Barcelona, Edicions 62.

ÍNDIX

1. Un segle de matrimonis i naixements a Catalunya.....	1
2. Evolució dels indicadors transversals de nupcialitat a Catalunya des de 1975 fins 2002	4
3. Reconstrucció de les pautes de nupcialitat per generacions	10
4. Un petit apunt sobre la unió consensual fora del matrimoni, Catalunya, 1991 i 2001	18
5. Evolució de la fecunditat de moment a Catalunya, 1975 -2004: intensitat i calendari.....	21
6. Reconstrucció de les pautes de fecunditat per generacions	26
7. Conclusions	33

ÍNDIX DE GRÀFICS

1. Evolució del nombre de matrimonis, naixements i població total, Catalunya, de 1900 a 2004.....	2
2. Intensitat de la nupcialitat a Catalunya, 1975-2004	5
3. Edat mitjana a la nupcialitat a Catalunya, 1975-2004.....	6
4. Taxes de nupcialitat per edat, 16-40 anys, homes, Catalunya, 1975-2004.....	11
5. Taxes de nupcialitat per edat, 16-40 anys, dones, Catalunya, 1975-2004.....	12
6. Taxes específiques per edat de nupcialitat masculina segons grups de generacions..	16
7. Taxes específiques per edat de nupcialitat femenina segons grups de generacions...	16
8. Taxes específiques acumulades de primonupcialitat masculina, Catalunya, generacions 1960 a 1979, dels 15 als 40 anys	17
9. Taxes específiques acumulades de primonupcialitat femenina, Catalunya, generacions 1960 a 1979, dels 15 als 45 anys	17
10. Proporcions de població convivint amb la seva parella per edat (dels 20-24 als 40-44 anys) i sexe, 1991 i 2001	19
11. Proporcions de parelles cohabitants fora del matrimoni (unions consensuals) entre el total de parelles segons any d'observació i grup d'edat	20
12. Índex sintètic de fecunditat per sexe, Catalunya, 1975-2002.....	21
13. Edat mitjana a la paternitat i a la maternitat, Catalunya, 1975-2002.....	23
14. Taxes de fecunditat específiques per edat, Catalunya, dones, 1975-2002	29
15. Taxes de fecunditat per grups quinquennals d'edat, Catalunya, homes, 1975-2002	30
16. Pautes per edat de fecunditat, Catalunya, dones, generacions 1950 a 1955.....	31
17. Pautes per edat de fecunditat, Catalunya, dones, generacions 1955 a 1960.....	31
18. Pautes per edat de fecunditat acumulada, Catalunya, dones, generacions 1960-75.	32
19. Pautes per edat de fecunditat acumulada, Catalunya, dones, generacions 1975-86.	32